

עיר דובנא ורבניה

א

לבקר באהלי הם

סקירת עין על חולדות רבני עיר דובנא רבתי אשר כדנו
סאר בתוכה. משנת י"ם עד ימינו אלה. ומעט קט מקורות
חיים, ובקרת על בעל המאמר. לקורות היחודים בעיר דובנא
(ומצבם) והצפיה גליון ז' ח' ט' י' י"א שנת תרס"ב).

אמר לה יבאי מלכא לרבנתי אל תתיראי
כן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין אלא
כן הצבועין שדוכטין לפרושין שמעשיהן
כמעשה זבדו ומבקשין שבר כ"פנחס.
(סוטה כ"ב ע"ב).

מאת יליד העיר הזאת

פנחס ב"ר ייטעיה ז"ל פעס"ס.

שנת רב יעבוד צעיר לס"ק.

קראקא, תרס"ב

נדפוס של יוסף פישער (נייאדנאססע 62).

אל הקורא.

זה שנים אחדות שאנכי עובד עבודת הקודש למען קהלת עיר מולדתי, קרית חכמים דובנא רבתי, לאסוף תולדות וקורות רבני וגדולי דובנא, חכמיה אנשי שם שאצלו עליה מהרדם בכל דור ודור, גם העתקתי מצבות רבות עתיקות יומין לעשות ציונים לנפשות גאוניה וחכמיה, ההלפתי מכתבים עם גדולי החכמים חוקרי קדמוניות בדורנו, לחקור ולדרוש אחרי תכונת נפשם ומדרגת השכלתם, ולהעמיק חקר בדברי ימי גדולינו אלה, ולכבוד העיר הזאת כתבתי וזכרתי בספר את תולדות כל גדולי ישראל בדובנא משנת ש"ס עד היום, קורות חייהם, ספריהם ומפעליהם אשר פעלו בקרב עם ישראל ותולדות בניהם אחריהם, לדור אחרון בנים יולדו למזכרת נצח^(*), והנה לפני ירחים אחדים יצא הרב ח' מרגליות ב"הצפירה" במאמרו, לקורות היהודים בעיר דובנא ומצבם^(*), אך למננת לב כתב את רשימת רבני דובנא בשניאות רבות, באין משטר וסדר, צלמות ולא סדרים בלי מוקדם ומאוחר, גאון אחרון יכבד לפני גאון הקודם לו, ובפרט נעלמו ממנו רבני דובנא קשישאי אשר כהנו פאר בתוכה לפני שנת ת"ח, ויען אשר עירנו דובנא היא עיר עתיקת יומין זה מאות בשנים, ומעולם היו בה אנשי מופת בישראל, קנאתי לכבוד עיר מולדתי, והנני נותן לפניך קורא יקר, הוכרת קטנה זו בתמונת זעיר אנפין, רשימת כל רבני דובנא משנת ש"ס עד היום, בסדר נכון, והוכרת זו היא אך סקירה שטחית מספרי הגדול "קרית חכמים" אשר אתי בכתובים, ואם תמצא חפץ בדברי אלה, אז אשתדל ב"ה להויל את ספרי הנ"ל הכולל תולדות כל גדולי וחכמי עיר דובנא, וה"ו זה שכרי.

המחבר.

בית יער זאדיב סמוך לעיר קאוול.

כ"ד אדר ראשון, יושב בסתר לפ"ק.

(*) מוקדש למזכרת נצח לנשמת רעייתי היקרה, נפש עדינה, צעירה לימים שנקטפה בעודנה באבה מיר מות האכזרי, מרת **חנה פעמים** ז"ל בת המנוח סו"ה ישראל נטע רוזינבאהם "מאליק", נפטרה יום ג' י"א ניסן שנת תר"ס לפ"ק, ו"ציון הספרותי זה" יהיה לזכר עולם לנשמתה הזכה עד נצח סלה תנצב"ה. מאת בעלה המחבר.

מכתב מאת הרב החכם הגדול הישיש מר שלמה בור מלכוב שיחי.

ב"ה יום א' פורים תרס"ב.

כבוד הרב החכם השלם דורש קדמוניות מוהר"ר פנחס נ"י.

קבלתי מכתבו מן ש' אד"ש, גם הגליונות מקראקא, אבל כי טגור אני
בחדר המשות לא אוכל לכתוב מאומה, לכן לא יעכב ההדפסה,
וקשה עלי הכתיבה, אבל מוכרח אני לכתוב לכבודו למען ידע מה לעשות.

המכבדו והדו"ש

שלמה באבער.

מכתב מהרב החכם החוקר הגדול בדורנו הפרופ' ד"ר א. ברלינר שיחי.

ברלין יום ה' לסדר צו תרס"ב.

Hern P. Pesis, Kowel.

אחד"ש באתי להתנצל אותי על כי שלחתי ריקם את הגליונות
מהדפוס, כי אין לי ביכולת להוסיף הערות על מחברתו היקרה, אחרי
שהייתי מוטל על ערש דוי ר"ל, זה כשני חדשים, וגם כעת עוד אני
חלש מאוד ואי אפשר לי בשום אופן לחפש בנרות ולברוק בניירים
ובספרים בכל מקום ישאפשר נמצא שם דבר שייד לרבני עירי, ובודאי
אסף מכת כל הדברים הנוגעים לענין הזה, ורק להוסיף
באתי היום לעי" גם בספר פני חבל (נדפס באמשטרדם בשנת 1872)
מאת ר"מ מענדעלזאָהן (השני אשר חי בהאמבורג), כי גם הוא כתב
איות דברים אדות התחברות ר"מ מדעסוי עם רש"ד ע"ש.

מוקירו

Dr. Berliner.

עיר דובנא ורבניה.

פרק ראשון.

שאל נא לדר רישון וכו' לתקר אבותם.
(איוב ח' ח').

קרית חכמים עיר תהלה ונכבדה דובנא רבתי, עיר ואם בישראל מימי קדם, מתא דיתבא על נהר איקווא ועל נהר ראוניצא (כן מזכיר אותה הגאון מו"ה יוסף שמואל שהי' יליד עיר קרעמיניץ, נולד בקצה המאה הרביעית, ואח"כ אב"ד ור"מ דק"ק פראנקפורט ע"נ מיין, בס' ברכת המים להג"מ יחיאל מיכל טיימר הנקרא ר' מיכל ר' יחזק' מקראקא דף מ"ז, וע' תנ"ב שאלה י"ט), אחת מערי יהודה העתיקות בארצות הצפון, בה היו בתי ישיבות ואהלי תם לתורה ולתעודה, רבניה ראשית נאוני הרוח נקובי אנשי שם בקורא הדורות, והעמידו תלמידים רבים לדון ולהורות, רובם קרובים זה לזה, בני משפחה אחת משפחת רם, ובתוכם גם אבות בנים (לשון הח' מר"י כ"ץ). היא עיר עתיקה מאד ורבת הימים, כיתר אחיותיה הסמוכות לה, קרעמיניץ, לוצק, אוסטראה, קאוול, לפי ספירת הסופרים קוראי הדורות, עברו עליה כשמונה מאות שנה, וזכרון העיר הזאת, וכל קורותיה שעדו עליה עד הימים האלה שירדה אחרנית, כתב הסופר החוקר קדמוניות הרוסי ה' ראדאקאו ונוכרת בשם דובען עוד בשנת 1099 היא תתג"ט לאלף החמישי¹).

¹) והנני נותן לפניך, קורא יקר! את דברי הסופר הרוסי ככתבו וכלשונו שכתב בהעניצקלופדיא של "עפרון-בראקהויו" מערכת דובנא, שלקח ה' ח"ם והעתיק אות באות במאכרו ולא זכר שם מחברו.

Дубно (история) первое упоминание о Д. подъ именемъ „Дубенъ“ встрѣчается въ лѣтописи подъ 1099 г. До 1386 г. Д. былъ удѣломъ различныхъ южнорусскихъ князей, а въ этомъ году

התישבו היהודים בעיר דובנא, לא נגיע למטרתנו אנו; כי דלים וחסרים החומרים אשר מצאתי למבנה הקהלה העתיקה זו המכונה עיר בעלטה וענן הוקנה והשיבה חופפת עליה. כנראה היתה בתחלה עיר קטנה ומצורה מאד היתה בה עדת ישרון בראשית התישבותה בתוכה. כקהל עדת ישראל בעיר קטנה (כעל כל דבר קדמון ועיר עתיקה רקמה ים פה על עירנו הפנטסיה השערות כוזבות והוויות מדומות אודות התיסדות העיר בימי קדם. ועל גזרת השם „דובנא“ לפי המסורה היה פה מקודם יער של עצי „אלון“ דוב בלשון רוסיא, — ומה נגזר שם העיר „דובנא“, כפי דברי האגדה הקבלית והמסורית בפי יושבי עירנו הזקנים והישישים שיש להם בקבלה מאבותם מדר דה, — ומפקטים יותר חוקים ונאמנים המה כתבים עתיקים השמורים בנגני הארכיוון של אדונית העיר דובנא הנסיכה „באראטינסקי“ בשפת לאטינית כתוב: „עיר הקטנה דובנא הסמוכה לעיר המחוז פטימשע“ (כן סיפר לנו ה' ביילעס סופר בארכיוון שם) וגם בעיר ההרם „פטימשע“ בשנים קדמוניות שנהפכה עתה לכפר גדול, נמצא עוד היום כר נרחב שדה לא זרועה שהיתה מלפנים הצר המות ליהודים שם. וגם מצבות אחדות עתיקות נמצאות שם בקצה השדה ההוא, גם בקרבת העיר בעיר „קורוואכע“ נמצאות עד היום מצבות אחדות עתיקות יומין שאי אפשר לקרוא את הכתוב עליהן ⁽²⁾. וה' יואל העלבורט יליד עירנו מצא לפני שנים אחדות מצבה אחת עתיקה יומין במעבי האדמה שם והעתיק אותה בהמליין (לא אוכזר את

Ягайло отдалъ въ собственность князю Острожекому, съ тѣхъ поръ онъ состоитъ въ частномъ владѣніи, Д. съ древнихъ временъ былъ укрѣпленъ; въ концѣ XV в. устроенъ здѣсь новый замокъ, котораго не удалось ни разу занять ни татарамъ, ни казакамъ, въ 1651 и 1660 гг. подъ Д. было нѣсколько битвъ (шереметевъ) съ поляками, въ 1792 г. здѣсь находилась торговичкая конфедерация; при Павлѣ I. въ Д. проживалъ принцъ Канде, со второй половины XVII в. Д. сдѣлалось значительнымъ торговымъ городомъ, въ 1774 г. съ переходомъ Львова къ Австріи, перешли въ Д. съ послѣдняго „контракты“, на которые сѣзжалось однихъ торговыхъ людей до 30.000 чел. въ 1794 г., контракты были перенесены въ Кіевъ, въ торговлѣ Д. стали падать, Ср. переговскаго, „Исторія г. Дубно“ (въ во-лынскихъ губ. вѣд. за 1870, 1877, 1878 гг. В. Рудаковъ.

⁽²⁾ השערה זו הבנויה על האגדות ומצבות ההן, היתה לאור מתעה או דרך ומשוגה לה' ח' מרגליות במאמרו „לקורות היהודים בעיר דובנא ומצבתם“. ובגליון 7 כתב: „מתי התישבו היהודים בעיר דובנא וסביבותיהם לא נוכל לדעת

הגליון והשנה. מזה אנו למדין כי היתה בראשיתה עיר קטנה ואנשים בה מצער.

גם מזכרונות עתיקים ממאה הראשונה לאלף הנוכחי אין אתנו דבר, אשר יהיה לנו למקור נאמן לדעת הימים מקדם, מתי התישבו היהודים פה בראשונה. לכן הידיעה הזאת עמוקה מני חשך ותחולתה ערפל. אך על שדה הקברות בעירנו נמצאות עד היום מצבות רבות עתיקות יומין, אבנים גדולות חזקות ומצוקות ובין המצבות העתיקות ההן אשר הדר הוקנה והשיבה עליהן חופפת, מצאתי מצבה אחת עתיקה (והמשניה ה' א' סידמאן עזר ע"י) והיא משנת שמי' (ע' מאמרי מצבות עתיקות בדובנא, המליץ גליון 272 ש' 1899), ויוכל להיות כפי השערתי אנו אשר בימים הראשונים היה חצר המות ליהודים במקום היער, קורוואכע' והבית הקברות זה הוא השני, בספרתנו הרבנות מצאנו מעט קט דברים הנוגעים לראשית קורות הקהלה בדובנא. בשנת ש"ס 1598, כבר היתה קהלת דובנא קהלה חשובה ועתיקה, כנראה מתשובה אחת מאת הגאון מהר"ם מלובלין אל הגאון רבנו השל"ה שהי' אז ר"מ וריג' בנליל דובנא בשנת ש"ס, ושם מזכיר רבנו מהר"ם את רבנו השל"ה בתור ר"מ וריג' בעיר דובנא (ע' שו"ת מהר"ם ס' ל"ט), ומדברי רבנו השל"ה בספרו בעת

בכירור, אך כנראה עוד בתחלת האלף הנוכחי היה מספרם לא מעט בקרבה (?), על זאת תעידנה מצבות רבות שבורות לרסיסים, המתנוללות על בית-הקברות ישן נושן (?) שלה אשר אי אפשר לקרוא את הכתוב עליהן ואך פה ושם נראה פרט השנה משנת "ק" לערך והלאה (?), ובהשערתי הברויה הלזו מוצא מקלט בטוח לערבב יזר בחושך, עיון בהויה ויפרוש מעטה כהה על לבות רבים ויוולך שולל את קהל קוראי "הצפירה" התמימים בשיחי שוא ותפל והתלבש באדרת שער בשם בעל אמת למען כחש, והתנפל עלי למען כסות את כך ערך ידיעתו מעיני החכמים הרואים באספקלריא המאירה בתולדות ישראל; וז"ל: "איש אחד ידפיס העתקות רבות ממצבות, אשר לפי דבריו, על קברי גאונים גדולים, אלופים ומנהיגים אנשי שם ואנשי מעשים רמים ונשגבים אשר על בית-הקברות הזה, אך האמת כאשר אכתוב אני" (הנני נוטה קו תחת מלים האלה) שאי אפשר לקרוא את הכתוב על המצבות ההן, ורוב ההעתקות הן מזויפות וברדיות ולקחתות מהספרים גל-עד, אבני זכרון, קריה נאמנה, עיר הצדק, עיר תהלה, נחלת עולמים וכדומה, אך בעל ההעתקות הגיע למטרתו, כי על ידיהן בא בדברים עם גדולי החכמים שבדורנו חוקרי קדמוניות וכו'... ובאשר אני האיש האחד בעל ההעתקות ההן, שהעתקתי שמונה עשרה מצבות מדובנא במאמרי "לקורות היהודים בוואלין" (הצפירה גליון קל"ה, קל"ז, קס"ד, קס"ה, קס"ט, 1900), אשר ח"ס מתנפל עלי ונתן את שמי לשמצה וכבודי להרפה בתור מזויף, ויביע עלי דברים אשר אך בשוק

שהי' אב"ד ורי"מ בעירנו אנו למדין, שבזמנו כבר היתה עיר דובנא קהלה עתיקה, שכתב בדבר תשובת הראנדרש ע"י"ש חמץ ומכרים אותם לאי קודם פסח, והי' אומרים שכך נוהגין מקדמת דנא וע' עשרת הלוי' 23). ע"כ בודאי היתה גם לפני שלש מאות שנים קהלה עתיקה שהי' להם בקבלה מאבותם.

הדגים בין נשים תגרניות מקומם, מחויב אני לגלות אך טפת... להראות לפניך קורא יקר! את יחס הסבותי שיש ביני ובין ה' ח"ם, והסבה זו איננה סבה שכליה או מוסרית או שתיהן כאחת, אך סבה חומרית וגשמית שמתלכדות שתיהן כאחת ע"י סבה כבודית מדינית, ואינני מבטל את שטנת ח"ם--בשיליה, כאשר מבטל הוא את עבודת ההעתיקה שלי באין ראייה ומקור נאמן לדברי שטנתו, ומעשהו כנאטיסטי גמור שכותב שקרים ובורה עלילות, לאמר, דבר זה כתוב בתלמוד! כן נמצא במדרש! אבל איך? איפה? באיזה סגנון? מאיזה זמן? איזה מקומן? את מקורם לא הערתי... כן גם עמדו, לא ביאות למבקר חרוץ להראות באצבעו העתקה מול העתקה, כאשר הוכחתי אני את גניבתו מהסופר הרוסי "ראדאקווי" שהוא מחקה ומוזף בלי כל רגש בושח כל אות ואות מדבריו ממש כזוכה מן ההפקר אשר לא יעשה כן בין סופרים נאמנים כבעל איש אמת שכותב בעצמו ויהאמת כאשר אכתוב אני! להעתיק ולהרפס דברים עתיקים מבלי הזכיר שם בעליהם?! לכן באתי כעת בחוברת זו להראות לך קורא יקר! את הצד החיובי שיש ביחס הסבותי, והגני נותן לפניך דברים ברורים, "ברור עצמי ומוחלט" כי כל עצמה של הסבותי הוא מצד סבת הכבוד המדינית, "ברור מוכחי ומסומני", ולהראות לך כי מעשי העתקותי אמתים ונכונים, כי המה מתאימים עם דרכי הבקרת הצרופה שע"י תתברר יותר אמת דברי, וכל דברי ה' ח"ם בשלילן ומכושלן המה לא שרירין ולא קימין, ומקור אכזב להם וצריכים לבדוק אחריו בכל מקום... ופוק חזי מאן גברא רבא דקא מסהיד עלי העתקותי או, הוא החכם החוקר הגדול הישיש מר יוסף כהן צדק במאמרו "הטבת הנרות" (הצפירה תר"ס, גליון קנ"ב, קנ"ט, קע"ה) ושמה עליהן כמוצא שלל וכתב, "עתה יש תקוה לראות את העתקות מצבות דובנא ב"הצפירה", והן לא אנם כל רו לפני חכם וחוקר קדמוניות ומבקר מוטחה זה, ובכ"ז לא מצא הוא את מצבות ההן בגל-עד וקריה נאמנה כמתנגדי ה' ח"ם!

וזה הדבר: בקיץ העבר פנה חכם אחר מעיר פראנקפורט (ה' ה. ד. פ. ע"י המוים קויפמאן משם) אל ה' ח"ם ובקש ממנו לתת לו חומר מתולדות רבני דובנא וחכמיה שנחנץ לו לעבודתו. וכתב אליו בתור רב בדובנא שנים אחדות... וכאשר נעלמו לה' ח"ם ולא ידעם פנה אלי במח"כ במכתב ובקש ממני לתת לו החומר הזה, והגני נותן בזה את העתקת מכתבו אלי לפניך קורא יקר! אות באות, וז"ל: "דובנא א' 5 אויגוסט 1901, ידידי אהובי היקר והנכבד! בתקותי כי ידידי לא ישיב את פני וימלא את משאלתי במהרה אבקשהו להודיעני כמה שנים לערך הי' הגאון המקובל ר' יוסף יאסקי אב"ד פה דובנא ובאיזה שנה מת? לפי דעתי הי' פה לערך ת"ל ומת עריה אייר, משנת מותו עד תקי"א ישנן פה על כסא הרבנות הגאונים: ר' נחמן ליפשיץ, בנו ר' שמחה הכהן ראפפורט

בעירנו זאת היתה גם אספת חכמים וקבוץ גאוני הדור וראשי אלופי ישראל. כי בה נועדו והתאספו לפעמים גאוני ומנהיגי הועד דארבע ארצות דוואלין, אשר נקבצו בחוץ כלם לפקח בעסקי הקהלות לעשות סדרים ותקנים במה שנוגע לועד דוואלין, כעדות הגאון רבנו אליעזר אשכנזי איש צבי בעל "דמשק אליעזר" (נדפס בלובלין ת"ו) בהג' שמואל אשכנזי, אחי הג' חיים אשכנזי אבד"ק קרעמיניץ, והג' אליעזר היה חברו של הגאון רבנו הבי"ה, כי שניהם ה'ם תלמידים להגאון ר' זי"בש וגם הוא ה' בעל פלוגתו של הבי"ה, והגאון זה היה בועד דוואלין בעיר דובנא ושחט שם השוי"ב תרגול וראו הפנס לעיני השמש והטריפו התרגול והעבירוהו (ע' דמשק אליעזר דף מ"ד). ואחיו הג' חיים ישב

הגאון ר' יהושע בן הגאון ר' אליעזר שמת בשנת תפ"ט ור' אברהם כהנא, אך לא אדע בכרור כמה שנים ה' כל אחד מהם ומתי מת הגאון ר' נחמן ליפשיץ, הגאון ר' שאול ה' פה אב"ד אחרי מות גיסו הגאון ר' משה כהנא תק"ו עד תקט"ו ואחריו לערך תקי"ז נבחר פה לאב"ד הגאון המקובל ר' נפתלי הירץ וה' עד לערך תקל"ז ואחריו ה' בנו ר' זאב וואלף עד מותו בשנת תק"ס, ואחריו ה' כמדרסה לי בנו ר' יעקב עד לערך תקע"ה ואז בא הגה הגאון ר' חיים מרדכי מרגליות אחי הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות, וה' משוב להודיעני כל אשר נודע לו מהרבנים האלה וישלח לי העתקות ממצבות הגאונים ר' יאסקי, ר' יהושע העשיל, ר' נפתלי הירץ ור' זאב, הנמצאות אצלו ואסיר תורה אחיה לו, אם נודע לו מרבנים אב"ד דובנא במאה הרביעית לאלף הששי, ושם האב"ד בשנת ת"ח יודיעני משוב כל זאת נצרך לי לעבודתי לכתוב מאמר קצר לתולדות אחינו ברופ"א אשר תצא לאור בחוץ לארצנו ועצל אני ללכת לבית-הקברות דפה "ולעשות העתקות מאיוה מצבות" (הנני נוטה קו תחת מלים האלה שהוא כתב שאי אפשר לקרוא?). במאמרי אוכור לשוב את שם ידידי ואברכהו, ידירו מכבודו ומקורו ה. מרגליות. ומודה ועוזב ירוחם, אנכי לא עניתי על מכתבו, כי בנתי לרעי כרגע שידיד ואוהב זה הוא ערום כשועל, וחפצו ומגמת פניו אך לקבל מירי החומר הרב שצברתי בעמל וביגיעה רבה, ועמלתי בו זה מספר שנים, ועד היום לא הנחתי את עבודתי זו מירי, ובפרט דבר העתקת מצבות עתיקות, אשר זאת היא עבודה קשה ורבה אין חקר, לנקר ולחטט בסעיפי הסלעים ובנקרות הצורים, לצרף כל אות ואות, לחבר מלים למלים ולהוציא שם המפורש כראוי ונכון, לרמוז את היום, החדש והשנה שנאסף פלוני, ואשר בשביל זה כתתי רגלי מאה פעמים ואחת לבית-הקברות בקור וכפור בעת שאלון בשלכת (בעירן ש' ח"ס ה' מחמם את התנור בביתו) כדי לבוא למטרת, וא"כ למה זה אנכי מרחתי כל הימים? ולמה איפה כליתי לריק את כחי? לתת לאיש זר "יונה צליה אל פיז", אשר לא עמל ויגע במאומה! והיה רק פעם אחת על ב"ע בעירנו ברי"ח אלול רגעים אחרים על רגל אחת ונתן איוה קאפ, לשומר? ולכן יצא העגל הזה?

במקום הועד כי כן היה אז המנהג מקדם שרבני הגלילות ישבו בראש הועד לדון ולהורות (הנימ מר"י אבדיק סעראצק במכתבו אל"י). ונראה שרבנו בעל ד"א היה בדובנא לערך שנת ש"ץ ואולי עוד קודם, כי בשנת ת"ו בעת הדפסת ספרו בלובלין כבר היה אליעזר זקן בא בימים, כעדות הסכמות גאוני דורו רבני קשישאי עליו, ורבנו ר' נפתלי כ"ץ אבדיק לובלין בן בתו של רבנו מהר"ל מפראנ כותב עליו בהסכמתו הנאון הישיש (נ"י ח"ב פ"ה ע"ב), ונראה גם מזה ממה שחולק על רבנו הביח ז"ל חברו שהיה אז זקן וישיש בין גאוני דורו בזמנו, בודאי היה גם הוא זקן כמותו, ולא ירא לצאת נגדו עם בקרת עליו בספרו. בשנת ת"ט בעת גזרת המ"ל ימ"ש, היתה עיר דובנא קהלה נכבדה מפוארה בין קהלת וואלין בימים ההם, כעדות בעל "צער בת רבים" שהיה בעת ההיא בתקופה הנוראה הזו, וכותב בספרו ז"ל:

"נחפשה דרכינו ונחקורה, על מה נגזרה הגזרה, בק"ק דובנא הבירה, שהיו בה הרבה צדיקים כאספקלריא המאירה, מלאי רוח עצה ונבונה, בטי' לחודש תשרי יום שמחת התורה³, הלכו בני ישראל לבי כנישתא ההדורה, ופתחו פיהם בשירה וזמרה, להורות ולהלל לזר בנהורה, וגמרו התפלה בהדור בגיל ומורא, ובקשו לקיים מצות סכה במהרה, ובאה בפתע פתאם אומה טמאה וארורה, והרגו גבר ונבירה, על בנים צפירת תפארה, ואין שארית בהם נשארה, ד' אלפים מרבא עד זעירה, והחסיד מוהר"ר יהודה בעל קבלה ומסורה, זהיר וזריר בזכירה ושמירה, הקיפוהו בחבלי זמורה, ובשרו השליכו לכלבים ולא נתן לקבורה, ושאר גאוני ארץ ונקיי טהרה, קטלו בסקילה שריפה הרג וחנק מי יוכל לשערה, וחרבו מעט מקדשים ומדרשים, ונעשה שעוררה, נוסף על זה כשהגיע זמן הסעודה לאומה הצוררה, לא רצו לאכול עד שעשו נקמה בשה פזורה, ואתם הרי ישראל! מקימי מצוה יפה וברה, שימו על לבכם

וע"י דבר קטן זה נתגדלה האנדרלמוסיה במוחו וטינא בלבו ומצא רגש תרעומות עלי וכוזית עלבון זה עצמו את עצביו עד כי ההעברה ללהב יצאה, וברשפי אש ומשטמה יצא בחרב פיפיות נגדי לדקר בחרב של לשון שקר את איש בריתו ואוהבו ומוקירו, וחפצו לרדת בשפתו הרמיה לחיי הפרט, אך אלענ לו ולשטנתו, כי בד' אבטח, ומפני חרב לשוננו לא אפחד "ויאמר למלאך המשחית ר"ב עתה, הרף ירך" (ד"ה א' כ"א).

³ ועד היום המנהג בעירנו שאין השי"ת מנגן "התיצבו" ביום ראשון של חג המוכות, לזכר יום המר והנורא הזה.

מספר מד לקשרה. כי שקולה הריגתם להתאבל ולעפרא, כשריפת בית אלהינו הנקרא. ובזכות זה תזכו לראות בנים עוסקים בתורה, וישמרכם האל מכל צוקת וצרה. נע' לקורות הנזרות באוצר הספרות ב' הוצ' הח' המנוה חיי גורלאד ז"ל. ולפי דברי בעל 'יון מצולה' ברחו היהודים מאיסטראה לקי' דובנא הגדולה מפני המבצר החזק שהי' שם בעת ההיא, והעיר דובנא היתה תחת הדוכס 'דאמניק'. ומסבות שר אחד צורר היהודים עם שמונים אנשי חיל סגרו לפני היהודים מבוא המבצר ולא הניחו לשום יהודי לבוא למבצר פנימה, ונהרגו כלם לפני המבצר, והצורר חמיל' ימ"ש הי' מתמיה על חזקת המבצר הזה, ואמר שאי אפשר לכבוש אותו, והשרים היו שוישים גמורים שברחו, והי' טמונים בו אוצרות גדולים של יהודים ושרים, ולא בקש הצורר לצור עליו מפני חזקתו נע' שם 40-50, ד' קראקא חדש). ומבצר זה הנזכר ב'יון מצולה', הוא השלאסס שעומד עוד היום בעירנו, שהיה לפני מבצר חזק ומצור לפני האויב הנורא. ובהארכיון של הנסיכה באראטינסקי נמצא כתוב, כי מקום ההרגה הי' בהר אצל השלאסס⁴, ועל מקום הר אבל זה. נפל עם אלהי אברהם חלל על שדי קנאת הדת בעד אמונתו ותורתו, וחרף נפשו למות מות גבורים על מזבח קנאת עם אכזרי. הה ד'! תולעת יעקב נרמסת לפני רגלי הפראים הגוים אלה, אשר רבים חללים הפילה הרב נאותם ועצומים הרוניים, אך מבשן אשיב, אשיב ממצולות נחלי דם אמר ד'! וינקום נקמת דם עבדיו השפוך כמים המוגרים ארצה, ובחסדי מלכנו האב הרחמן יריה לא נשמע קול צוהה קול פריץ, אך שקט ושלוח בימינו אלה. בשנת ת"ש בטלה קהלת דובנא הגדולה, והיתה הרבה ושוממה באין ישוב מבניה, והנשארים מאבחת ההרב ברחו בנפשם מפני הרב היונה, וכן הי' עד שנת ת"ך לערך, כי בשנת תשי"ח תס"ז עוד לא שקטה ארץ וואלין ופולין, ובפרט מדינת ליטא מחמת חמיל, כי בשנת תס"ז 1655 בא החיל הנורא הזה לשערי ווילנא וברה הוואוואדא הנסיך ראדווייל עם חילו מן העיר ועמהם יצאו רבים מיושביה, וכיום ד' כ"ג לתמוז שנה ההיא נמלטו על נפשם, ואלה אשר לא הספיקו לנוס נפלו

⁴ ואצל בית-הכנסת הגדול בעירנו מבחוץ לכותל המזרחי, נמצא עד היום מקום קברות הקדושים האלה, ואנשי העיר הולכים שמה בש' באב, ובבית הסמוך לבהכנ"ג בית ה' טוביה שוי"ב ז"ל, נמצא ציון מוקף בגדר של עץ ב' אמות, ולפי הקבלה אומרים כי נטמנים כאן חתן וכלה מהקדושים האלה משנת ת"ש, המאמין יאמין והחרל יחרל.

שדוד בירי חיל הקאזקים, אשר הכו את כל יושבי העיר מכת חרב ואבדון כעשרים וחמשה אלף נפש הרגו ביום אחד, והנמלטים התנוררו ביערים ובעלי שיח חיו את נפשם. בעת הרעה הזאת ברחו מליטא הגאונים: בעל באר הגולה, שער אפרים, השי"ך, ברכת הזבח, קיקיון דיונה ועוד רבים (וע' הקדמת ברכת הזבח, באר הגולה, ק"מ 14), וברחו כלם לעיר וינא, שהיתה אז עיר ואם בישראל בנאוויה ואנשי שם ואלופיה אנשי חסד... ומלבד כל אלה היה בעיר וינא שם תמיד קבוץ גדול מחכמים גדולים ומצוינים ממקומות אחרים. ומהם יצאה הוראה לכל ישראל, ועד שנת הגירוש ת"ל היתה העיר וינא צהלה ושמחה מקול מצהלות בעלי תריסין המנצחים זה את זה בהלכה וקול תרועת מלחמה במלחמתה של תורה וחכמה ע"י פארי הדור ואדירי התורה אשר האירו פני תבל ארצה בתורתם ובחכמתם. בשנה ההיא שנת תי"ז ישב שם על כסא ווינה הגאון המקובל רבנו שבתי הלוי הורוויץ ברבנו הקדוש בעל השל"ה, ושם בא בהסכמה על שי"ך חושן משפט, ומ"ב שם... והגאון רבי ר' העשיל בא לשם לבקש מאת קציני ונדיבי עיר וינא על עם ישראל בני פולין, היהודים האומללים פליטי חרב ונפוחי רעב אשר נשארו בעירום ובחוסר כל במדינות פולין וליטא אחרי הנזירות בלובלין ווילנא כנודע, הגאונים חכמי דורו אשר נמלטו שמה מלהט חרב המתהפכת בפולין וליטא עזרו על ידה, וכל אנשי מופת נדיבי ונכבדי עיר וינא שמהו לקראתו ודבריו הי' בעיניהם כאורים (ע' ספרי עטרת הלויים כ"י ח"ב ק"ב מ"ח); אפס לא ארכו הימים גם לעיר וינא העליזה, כי בשנת ת"ל שנתה ומצתה גם היא את כוס התערלה, ונגרשו כל היהודים מתוכה ונתבטלה קהלת וינא והיתה כלא הי' (ע' גולי וינא, משפחות ק"ק פראג 2058, כ"י ח"ב ק"א ע"ב). — אכן קרוב לשנת ת"ך חזרה מעט מעט עטרת קהלת דובנא ליושנה, ועלתה עוד הפעם כפורחת על פסנת מרומי החכמה עושר ואושר, ברבניה נאוניה, והיתה למרכזי הרוח לנאוני עולם בין ערי וואלין במאה ההיא בשיבותיה הגדולות ישיבות אהלי תם לעדרי צאן קדשים.

פרק שני.

כעת, קורא יקר! נצא ברהובות העיר, לטייל מעט באהלי חים ולבקר בהיכלה, לראות אם יעמדו דבריו ברשימת הרבנים שלו כאשר הושב את רבני דובנא זה אחר זה? ואתה תראה כי מלבד אשר אין כל רגש ללב חים, ולא העמיק חקר בתולדות רבני דובנא אשר הוזכר ברשימתו, הן גם לא העלה זכר רבים מהמצוינים שהיו לתפארת עיר דובנא ואשר עד היום בכבודם תתימר, גם אין לו מוקדם ומאוחר, סדר ומשטר, אך צלמות ולא סדרים. גאון אחרון יקדים לפני גאון הקודם לו עם כמה שנים, כי נעלמו ממנו ולא ידע לעות דבר (כאשר כתב בעצמו במכתבו אלי. עי' הערה 2) והקורא המשכיל יבין את אשר לפניו ומשנה לא זוה ממקומה. ואלה דבריו בנליין 7: "בהמשך המאות החמישית והשישית היו בדובנא הרבנים האלה: הגאון המקובל ר' יוסף יאסקי בן הגאון המקובל מו"ה יהודה יודל אבדיק קאָוול, ומנוחתו כבוד בעיר דובנא ועד עתה עושים אמ"ר ביום מותו עריה אייר בכל שנה (ואיה שנת מותו?), הגאון ר' נחמן הכהן ליפשיץ, וגם הוא נפטר בעירנו דובנא, הגאון ר' שמואל הכהן הבן הבכור של הגביר ר' שכנא מקראקא, הגאון ר' שמחה הכהן ראפפורט בן הגאון ר' נחמן הכהן ליפשיץ, אשר היה אב"ד בק"ק לובלין, דובנא ולבוב, הגאון ר' יהושע העשיל בן הגאון ר' אליעזר (לא דק בשם אביו) שנפטר פה עריה אב תפ"ט; אחריו הגאון ר' אברהם כהנא, אשר היה מתחלה אב"ד ור"מ באוסטראה, ונפטר בדובנא, אחריו מלא בנו הגאון ר' משה כהנא אשר מת בדובנא בשנת תק"ו, ואז ישב על כסא הרבנות בעיר דובנא הגאון ר' שאול מאמשטרדם, וזה שכתב בעל כלילת יופי, שאחרי מות הגאון ר' אברהם כהנא מלא את מקומו חתנו הנזכר, טעות היא בידו, כי משנת תק"א עד תק"ו ישב בנו אב"ד ור"מ בדובנא הגאון ר' יצחק משה כהנא, אחרי הגאון ר' שאול שעלה לכסא אמשטרדם בסוף החורף משנת תקס"ו, אז

נתקבל לאב"ד ור"מ בעיר דובנא הנאון המקובל מו"ה נפתלי הירץ הכן הראשון של הנאון ר' צבי הירש אב"ד דק"ק האלבערשטאט עד יום מותו בשנת תקל"ה. אחר מותו ישב בנו הנאון מו"ה זאב וואלף עד מותו בשנת תק"ס, ואחר מותו נבחר הנאון ר' חיים מרדכי מרגליות וכו', ויסע לעיר בראד, או נבחר לאב"ד בנו של ר' זאב וואלף ר' חיים יעקב עד שנת מותו בשנת תר"ח (?). ע"כ.

ואולם אלה המה רבני דובנא כפי אשר נודע לנו מפי סופרים וספרים שישבו על כסא הרבנות לפי הסדר דור אחר דור, ואתה תחזה, קורא יקר! סדר ערוך בכל רשימתי אני מיל רשימת ה' ח"ס, ומי שיש לו מוח בקדקדו יבין מאליו דבר לאשורו ואיך ה' ח"מ מגשש בצהרים כסומא בארובה.

א) הנאון רבנו ר' ישעי' הלוי הורוויץ בעל השל"ה הקדוש היה פה רב הנליל אב"ד ור"ג בשנת ש"ס לפ"ק, כעדות תשובת רבנו מהר"ם מלובלין אליו מיום ב' י"ג אדר שנת ש"ס לפ"ק, ואולי היתה עירנו אז תחת גליל של העיר אוסטראה ששם בא בהסכמה ע"ס מקור החכמה משנת שס"ג לפ"ק, וישב שם עד שנת שס"ז שנתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק פראנקפורט ע"ג מיין (ע' באריכות בס' עטרת הלויים 25 ובהערה שם).

ב) הנאון ר' שמואל בהג"מ אהרן הלוי איש הורוויץ אב"ד לוצק, ש"ב של רבנו השל"ה, ואולי ירש מקומו, ישב על כסא דובנא לערך משנת שפ"ה עד שנת ש"י לפ"ק, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק לובמלא ושם מנ"כ (מכתב הג"מ יוסף אב"ד סערצאק בשם שו"ת מהר"ם זיסקינד).

ג) הנאון רבנו מו"ה צבי הירש בהרב מ' עזר, חתנו ותלמידו של הנאון מו"ה אברהם חיים בהג"מ נפתלי הירש שור, אב"ד סאטנוב (נ' בעיר לבוב ג' ט' שבט שצ"ב), והג"מ צבי כתב הקדמה לספרו של מר חותנו הנאון בספר "תורת חיים" (נדפס בקראקא ש' שצ"ד) ותחתיה חתם: "נאם הקטן צבי הנקרא הירש בא"א הח"ר עוזר ולה"ה חונה על הגלו לע"ע פה ק"ק דובנא הגדולה" (ע' תולדות משפחת שור 11) ונמצא ממנו שאלה בתשובות גאונים בתראי, שאלה י"ב, אל הנאון בעל הבי"ה. חותם שם הק' צבי הירש בא"א עזר, וכנראה שהי' מחותנו של הבי"ה. כי בתשובת הבי"ה אליו חותם שם, כ"ד מחותנך הק' וואל סירקש ד' י"ה טבת ש"ע פה קראקא.

ד) הגאון רבנו מאיר כ"ץ בהג"מ משה כ"ץ אשכנזי אבד"ק דאנהויין סמוך לאנשבאך אבי רבנו שבתי כ"ץ בעל הש"ך, היה מתחלה אב"ד בק' אמסטובאווי, ואח"כ אבד"ק מאהילוב ע"ג דניעפער עד שנת ת"כ, ונמצא תשובתו בשו"ת "גבורת אנשים" לבנו ממאהליב משנת ת"כ, ואח"כ בא לדובנא ונפטר בדובנא ג' כסליו שנת ת"ג, ועפ"י המסורה נאבדה בדובנא כתו אסתר אחות בעל הש"ך בשנת ת"ט, כי בעיר מאהליב לא היה חמ"ל, ובהסכמות גאוני דורו על הש"ך (לובלין ת"ו) כותב שם רבנו בעל פני יהושע ומג"ש (שהי' חברו של רבנו מהר"ם כ"ץ ולמד עמו יחד בישיבה בעיר לובלין) בשנת ת"ה על הגאון מהר"ם כ"ץ מלת ז"ל (ע' דור דור ודורשיו להג"מ יוסף לעוונישטיין, וע' המליין גליון 272 — 1899, וכן דעת הישיש הח' החוקר מר"י כ"ץ ג"א, ואלד הדברים החרותים על מצבתו פה:

„כתר כהונה שנת ת"ג לפ"ק

פה נטמן איש חסיד ונאמן, המאיר עיני חכמים בהלכה,
האלוף מו"ה מאיר בן מהר"ם כ"ץ שהלך לעולמו ג' ג' ימים
להודש כסליו ת"נצ"ב"ה.

ויתר תולדות מהר"ם כ"ץ כתבתי באריכות בספרי „קריית חכמים“.

ה) הגאון המקובל ר' יהודה החסיד הי"ד שנהרג בשנת ת"ט בוראי היה הוא האב"ד שהזכיר אותו בשמו בעל „צער בת רבים“ אחד המיוחד מן ד' אלפים קדושים, וגאון קדוש זה לא בא לקבר ישראל (ע' בהעקת צער בת רבים) וגם נרמז בסליחות לכ' סיון אמנים שלומי ישראל וכו' יהודה ויצחק משה חסידים.

ו) הגאון מו"ה אברהם האלפרין חתן הגאון מו"ה יחיאל מיכל הרופא הלוי העפשטיין חתן רבנו מרדכי יפו בעל הלבושים הי' לעיך מן ת"ך עד תכ"ב ומשם בא לקאוולי ושם מנוחתו כבוד (ממגלת היחס של הגאון אבד"ק סעראצק).

ז) הגאון הגדול המפורסם בדורו רבנו נחמן הכהן בהג"מ מאיר כ"ץ אבד"ק חעלמא ובעלזא, בהגאון מו"ה משה ירמיה כ"ץ ר"מ בווינא, בהגאון המפורסם מו"ה שמחה כ"ץ ראפפורט בעל מחבר „קול שמחה“ בהרב מו"ה נרשון כהן רפא איש פורט, מנוע ה"ר משה מטפירא, הג"מ נחמן היה נקרא בשם נחמן ליפשי' ע"ש אמו הנבירה מרת

ליפשא בת הגביר והקצין הפרנס מו"ה רבי נחמן שרענצילש, בחג"מ יצחק שרענצילש אבד"ק לבוב וולא לופשיין כאשר מכנה אותו ח"ס?), והיה חתן הגאון המפורסם מו"ה יוסף כמו"ה אלקים גע"ץ חתן רבנו מהר"ם מלובלין, שהיה אבד"ק לבוב מח"ל. הג"מ נחמן ליפשיט היה מקודם ראב"ד ודיין בעיר לבוב בחיי חותנו, ובפנקס הקהל דשם צד 28 נמצא ח"י מן ז' תמוז ת"ט, וחותם, נאם נחמן בלא"א מו"ה מאיר כ"ץ ראפפורט, ובשנת ת"יב אחרי מות יוסף נתקבל הוא על זמן קצר לאב"ד בלבוב ונמצא בפנקס צד 33 בהסכמת הרב האב"ד מו"ה נחמן כ"ץ, ואח"כ נבחר לאב"ד ור"מ דק"ק קרעמיניץ, כנראה מח"י ע"ס שערי ציון (פראג תכ"ב) מן י"ז כסליו אבד"ק קרעמיניץ, ובשנת תכ"ג נתקבל לאב"ד בעיר דובנא והסכים בשנה זו על הדפסת ש"ע עם באר הגולה דפוס ראשון (אמ"ד דפוס עטיאש) יחד בהסכמות הרבנים דר' ארצות פולין בועד דיריד יערסלב מיום ב' ט"ו אלול תכ"ג — וחתומים שם ששה גאוני הועד והראשון בעל הט"ז והוא החמישי וחותם: נאם נחמן בלא"א מאיר כ"ץ ראפפורט החונה בק"ק דובנא הגדולה, ובשנת תל"ה נמצא הסכמתו ע"ס נחמות ציון חונה ק"ק בעלזא, ולפי דברי הח' מהר"י כ"ץ חי' אבד"ק קרעמיניץ, בעלזא, דובנא, ודברי' אלה כחידה סתימה בעיני איך נסע מדובנא שהי' שם אב"ד עוד בשנת תכ"ג לבעלזא ומשם חזר לדובנא להצוב פה קבר? אך כנראה לי כפי השערתו שקבל אך כתב רבנות מעיר בעלזא לשבת על כסא אבותיו ומקום מושבו הי' עד שנת מותו בדובנא, ומה שחתם ע"ס נחמות ציון חונה בק"ק בעלזא? זה לא קשה מידי כי אז כן היה מנהג גאוני דורו לחתום בתוארי הכבוד על כל עיר ועיר שקבלו משם כתב הרבנות, כמו לדוגמא רבנו השל"ה כותב בנו הגאון ר' שבתי עליו שהי' אב"ד דק"ק קראקא ופחונא, בעת שלא ישב על כסא רבנות דשם, וכן שאר גאוני דורו, ונראה שמת בשנת תל"ד לערך, ומצבתו בין כפות הלבנים כי מנהג של שטות היה אז בעירנו להקים ציון של לבנים על קבר אב"ד וכתבו על הסיד את שמו ושם אביו ויום החדש והשנה, ולא עלה על דעת מנהיגי דובנא אז אשר בנים יולדו ויחקרו ויחפשו לדעת את היום שמת גאון אב"ד זה בו ולא יהיה לאל ידם לדרוש מן הלבנים השבורים, אלה מענה לשון? כי מרוב השנים שעברו על הלבנים השורפים נהרסו כלם, ואך גלים נצים נמצאים עתה שרידי חרבות מהכפות האלה, נע' ד"ק 152 בהערה, דבר שלום ואמת 112, אנשי שם ס' ת"מ.

דור ישרים 30, ותולדותיו ותולדות בניו ונכדיו כתבתי באריכות
בס' 'קרית חכמים'.

ח) הגאון הגדול מו"ה משה ב"ר יוסף ה' אב"ד ור"מ בדובנא
אחרי הג'מ נחמן כ"ץ ליפשיט ראפפורט, ומתולדותיו לא נודע לנו
מאומה אך ממצבת קברו אשר בעיר לבוב שנעתקה בס' אנשי-שם,
וכתבתי אל ידידי הרה"ח החוקר הישיש מר שלמה באבער מלבוב אולי
ידע הוא דבר מה מתולדות גאון גדול זה, והשיב לי כי לא נודע גם לו
מאומה בלתי מצבתו, והנני מעתיק אותה מס' הגיל זה אשר חרות על
האבן הגדולה אשר הוקמה על קברו בעיר לבוב:

„ומשה אל האלהים עלה, ט' ימים לחודש סיון תמ"ד
לפ"ק הוא הרב הגאון הגדול מו"ה משה במו"ה יוסף אב"ד
בק"ק דובנא הגדולה, הרב"ץ תורה ודלה ודלה והשקה
כל בני דורו והי' מנוחתו כבוד עד מתים כי יהי חיים“.

ט) הגאון המפורסם בדורו מו"ה ישראל בהפרנס ר' מרדכי
יאלים מקראקא, ניסו של הרב פרנס הדור ר' ישכר בעריש בהגאון
ר' העשיל מקראקא. הגאון ר' ישראל ה' מחותנו של הגאון רבנו
נחמן כ"ץ ראפפורט, בתו היתה אשת הגאון רבינו שמחה כ"ץ ראפפורט,
והיה נקרא בשם ר' ישראל סווינחר והיה אב"ד בעירנו אחרי הג'מ
משה ואח"כ נבחר לאב"ד ופרנס דד"א בעיר לוצק ושם מ"כ, (ע' תולדות
אנשי שם להג"מ ד' ט' אפרת, „אור הנערב“ בסופו, הקדמת „שער
עזרה“ לבוב 1866, ודי"ק 155, עטרת צבי, סמיכת משה, ת"א).

י) הגאון הגדול מו"ה שמחה בהגאון רבנו ר' נחמן כ"ץ ליפשיט
ראפפורט, רבנו שמחה נולד לאביו הגאון ר' נחמן בעיר לבוב במקום
מגורי אביו בתור ראב"ד ודיין בעיר ההיא, כנראה בראשית המאה
החמישית, ולפי דברי הח' כרמלי (העורכים פ"י) מנודו פרנסי העיר
להדריך ולנהל את קהל עדתם בנתיבות התורה ובהוראה, לפי דברי
הח' ר"ש באבער בספרו אנשי שם שלפניו נגלו ספרי החיים וספרי
המתים המה פנקסי הקהלה לא מצאתי זכר לדברי הח' כרמלי ולהשערותיו
זו, ונעלם ממני מאיזה מקור שאב הח' כרמלי את ידיעתו זו? והתחתן
עמו אביו הגאון עם הגאון ר' ישראל סווינחר מקראקא, ועלה עם אביו
דובנא, ואח"כ כאשר נבחר חותנו הג'מ ישראל סווינחר לאב"ד ר"מ
ופרנס דד"א לעיר לוצק, מלא הוא את כסאם אחריהם בדובנא (דבר

זה נעלם מעיני הח' כרמלי, עיר גבורים, רחובות עיר) לערך שנת תמ"ב, וישב על כסא דובנא עד שנת תמ"ח שנבחר לאב"ד בעיר הוראדנא בכתב הרבנות משם, ובכ"ז ישב בדובנא עד שנת ת"ן, כנראה מהסכמתו ע"ם צפנת פענח חדש (פפד"א תניד) בהסכמות תשעה גאונים והגאון ר' שמחה הוא הששי, אחר הגאון ר' יודיל אבד"ק קאוול' אבי הגאון ר' יוסף יאסקי וחותם שם בשנת תמ"ט. שמחה בא"א מורד הרב הגדול מו"ה נהמן כ"ץ זצ"ל ראפפורט החונה בק"ק דובנא, ולע"ע בק"ק הוראדנא. בשנת תנ"א בחודש סיון בועד דר"א באלקניק חתם: חונה בקהל הוראדנא, והיה לאב"ד אחר הג' מהר"ם זיסקינד, שעלה לכסא לובלין, וכהן שם עד שנת תע"ד. אחר מות הגאון מהר"ם זיסקינד בלובלין, נקרא הג"מ שמחה לובלינה לכהן שם פאר על כסא מהר"ם הנ"ל, והי' שם לאב"ד עד שנת תע"ז, ומלובלין נקרא ללבוש לשרת על כסא אבותיו ג"ע, אביו הגאון ואא"ז הגאון ר' יוסף חתן מהר"ם מלובלין, ובנסעו שמה דרך עיר שעברשין נגנו שם הארון הקדוש ביום ז' אב תע"ז, אז עלה על כסא לבוב במקומו הגאון רבנו בעל "חכם צבי" (ע' דברי שלום ואמת 113). ולא כמו שכתב ה' ח"ס, שהי' אב"ד בדובנא אחרי הגאון ר' שמואל בהרב רש"ך, והיה אב"ד בלובלין, דובנא, לבוב, — אינו יודע מה הוא סה, ועירבב אור בחשך... כי הגאון ר' שמואל הי' אב"ד אחרי הגאון ר' שמחה, ואת תולדותיו באריכות ותולדות בניו נינו ונכדיו עד ימינו אלה כתבתי באריכות בספרי ק"ח אותם לבית אבותם, יא) הגאון הגדול המקובל צי"ע מו"ה יוסף יאסקי בהגאון המקובל מו"ה יהודא יודל מלובלין, אבד"ק לבוב חו"ץ לעיר, ואח"כ אבד"ק מינסק, ואח"כ אב"ד דק"ק קאוול', בעהמח"ס "קול יהודה", נולד לאביו הגאון בתחלת מאה החמישית בעיר לובלין, והי' גיסו של הג"מ מו"ה ישראל ב"ר שמואל מטארניפאל אבד"ק לודמיר לוצק תלמיד הג"מ, והיה מקודם אב"ד ור"מ בגליל מינסק ושם בא בהסכמה על ס' "חובת הלבבות" עם פ' מנוח (וולצבאך תנ"א) וחותם "יוסף בן הגאון מ"ז ידלש מו"צ חופ"ק". ולאחר שנסע הגאון ר' שמחה להוראדנא לערך תנ"א היה כסא דובנא רק בלא אב"ד שנים אחדות והרבנים הד"צ ישבו על כסא ההוראה ודנו במקום אב"ד עד שנת תנ"ח, אז שלחו קהל דובנא כתב רבנות אל הגאון רבנו יוסף יאסקי שהי' אב"ד בגליל מינסק, כנראה מס' "דברי דוד" להגאון בעל הג"ז (דוהרנפורט תמ"ט) כותב שם המלקט והמניה הוא חתנו האלף מו"ה אהרן בשנה ההיא: "חתנא דבי נשיאה היה מורי חמ"

המאור הגדול מו"ה יוסף נר"ו אב"ד ור"מ דכולא גליל מינסק יצ"ו היה בן הגאון הגדול מנחם יהודה, המכונה יודל אב"ד ור"מ דק"ק קאוול' יצ"ו (ויוכל להיות שהי' בעת ההוא אב"ד ור"מ בק"ק דובנא על כסא הג"מ שמחה אך לא נודע לנו מי היה וערפל התולתו ונשכח שמו) ובשנת תנ"ח בא בהסכמה ע"ם נפתלי שבע רצון (אמשטרדם תס"ח) וחותם "יוסף בלא"א הרב המפורסם מ"ו יודל ז"ל חונה בגליל מינסק, ומצ"פ בק"ק דובנא רבתי ביום א' ער"ה תמוז נח"ל לפ"ק. חבר ס' יסוד יוסף (שקלאב תקמ"ט), נעימה קדושה (ווילנא תרל"ב פעם שנית), ונפטר בעיר דובנא ער"ה אייר תס"ו לפ"ק, ובספרו נעימה קדושה בהקדמתו נמצא ספור נורא ממנו, כי ברבות השנים לערך עשרים ושנים, כאשר נגעו הקוברים בקצה מטיהם בעת רצותם לחפור שם קבר להגאון ר' יהושע העשיל בהג"מ אלעזר שנפטר בשנת תפ"ט, ראו הקוברים את גופו שלם ע"ש. פה מצאתי להעיר דברים אחדים ולהראות לך, קורא יקר! בהשקפה ננסית את גודל ערך ידיעתו של ה' ח"ם בתולדות גדולי דובנא אשר מכהן שם בתור "רב" לערך עשרים שנה, ולא ידע ר"ח"ם מתחלה, אשר לפי דברי רשימתו שהוא חושב ומונה את הג"מ יוסף ראשון לרבני דובנא לפני הג"מ נחמן כ"ץ ומת בדובנא, בודאי מת לערך תכ"ב, כי בשנת תכ"ג ישב על כסא דובנא הג"מ נחמן כ"ץ, ואם נחשוב שהג"מ יוסף נפטר בדובנא בימי עלומיו אבל אחר שהי' מקודם אב"ד בגליל מינסק, מת בודאי בהיותו בן מ"ב שנה, וא"כ נולד בשנת ש"פ לערך, וכעת נצא לערוך את שנותיו של הגאון ר' יודל אבדיק קאוול', ונמצא ממנו הסכמתו האחרונה ע"ם כתונת פסים נדפס באמשטרדם בשנת תנ"ה ומת בקאוול' בשנת תנ"ז וכן כתוב בפנקסי קאוול', ואם נחשוב את שנותיו לשבעים נולד הגאון מו"ה יודל בלובלין בשנת שפ"ו, מזה אנו למדין כי בנו ר' יאסקי נולד שבע שנים לפני אביו! והוא הרב הראשון מדובנא! ולרב סלא זה זכתה עיר דובנא אחר שתי מאות בשנים שגלה לנו ה' ח"ם, האם איננו כדאי וראוי והגון דבר כזה להכתב באותיות גדולות על לוחות ההיסטוריא של עירנו דובנא?... שזה גלה לנו מני חשך אשר כבר כסה משאון, בעל המאמר דנק, אשר ראשון ואין שני ודוגמא לפלא כזה אף בהפלאים הנמצאים בס' "צל העולם" מאת דעלאקארט! ואילו לא נבראת חוברת זו אלא להראות פלא זה דיינו. כי נודע ממנה דבר מה שאחרי הטבע שנגזר בעת מעשה בראשית מאת בעל הבריאה, כמו "ויפתח ד' את פי האתון" וכדומה... (ע"י ע"י ווילנא 190, ד"ק 77, נעימה קדושה בהקדמה וזכרון למשה).

יב) הגאון הגביר מו"ה שמואל בהגביר הפרנס ר' שלום שכנא מקראקא בן הג"מ אהרן מנחם כ"ץ (חתן הג"מ בעל פני יהושע), בהג"מ יוסף כ"ץ בעל שארית יוסף גיסו של מרן הרמ"א י"ל. היה מקודם אב"ד דק"ק עיר חדש, ואח"כ אב"ד בדובנא אחרי הגאון הקדוש בעל יסוד יוסף, ונמצא ממנו הסכמתו ע"ס פני ארי' זוטא (ווילמרשדארף ת"פ) מיום ה' ב' תמוז שנת ה'תש"ח, לבטח והשקט' לפ"ק: „נאם שמואל בלא"א מו"ה שכנא הכהן מקראקא חונה בק' דובנא רבתי, וע"ס מכתב אלידו (המבורג תע"ב) מיום ה' כ"ה סיון תע"א, ובתו הרבנית מרת אסתר היתה אשת הר"ג מו"ה ליב ר' מנליש מקראקא דיין בדובנא, ונפטרה בעירנה, ומצבתה נעתקה על ידי, והיא מיום ר"ח שבט תקכ"ו (ע"י מאמרי לה"ב הצפירה 1900 גליון 135) והוא ה"י צמרת הארז ראש משפחת כהנא בדובנא, ועלה לעיר ברעד ושם מ"ב, ואחד ממשפחתו נכדו ידידי המשכיל מו"ה נפתלי חיים כהנא מדובנא, העתיק עבורי את מצבתו בעת היותו בעיר ברעדי בקיץ העבר להשתטח על קברי אבותיו ג"ע שם; וזה חרות על מצבתו:

„פ"נ הרב הגאון הגדול אבד"ק דובנא מ"ו שמואל ב"מ
שלום שכנא כ"ץ ג' ביום ב' כ"ה סיון תפ"ט לפ"ק.

ויותר תולדותיו, ותולדות ניניו ונכדיו עד היום הזה כתבתי באריכות בספרי תחת שם „משפחת כהנים" ובזמן מותו טעה הח' הג"מ יוסף לעיונישטיין בס' דור דור ודורשיו, כי לא ידע בברור ממצבתו ע"ש.

יג) הגאון מו"ה יצחק אייזיק בן הגאון ר' שאול גינצבורג אב"ד בדובנא אחר הג"מ שמואל כהנא מקראקא, ואח"כ נבחר לאב"ד ור"מ דק"ק מאהליב ע"ג דניעפער, והוא אבי הג"מ מו"ה מאיר גינצבורג מקודם האב"ד בק"ק וויזין, ואח"כ ראב"ד בדובנא ביחד עם בן גיסו ה"ג מו"ה נפתלי הירץ אבד"ק דובנא, חתן הג"מ שמחה כהן ראפפורט ובוה טעה הח' בעל „דעת קדושים" שכתב ברף 202 שהג"מ יצחק אייזיק היה אבד"ק מאהליב ואח"כ אבד"ק דובנא, כפי שכתב בעצמו שנמצא ח"י בפנקס מאהליב על פסק מן י"ד סיון תפ"ו, בעת אשר הגאון מו"ה יהושע העשיל היה אבד"ק דובנא עוד משנת תע"ט ומשנת ת"פ נמצא ח"י על פנקס דובנא מיום ה' כ"ו סיון וחתם „הק' יהושע העשיל" (עלה מ"ח ע"ב) ומת בשנת תפ"ט, וזאת יודעים אנו כי הג"מ יהושע העשיל ה"י אב"ד אחר שנסע אביו הג"מ אלעזר לבראדי, אך האמת

שהג'מ יצחק אייזיק גינצבורג היה אב'ד בדובנא שלש שנים מן תע'ב עד תע'ה ואח'כ נבחר לאב'ד במאהליב, והי' גיסו של הגאון בעל חכם צבי, כי הי' חתן הג'מ משלם ולמן מירלש אב'ד דק"ק המבורג (ע' ד"ק 203 תמ"ג שם).

י"ד) הגאון הקדוש מו"ה אלעזר בהרב הפרנס הדור מ' ישכר בעריש בהגאון ר' העשיל מקראקא, הי' מתחלה אב'ד ורי"מ דק"ק ראזינאי ואח'כ אב'ד ורי"מ בדובנא, וישיבתו בדובנא היה מעט לערך שלש שנים מן שנת תע'ה או תע"ו עד תע"ט לערך, ואח'כ עלה לעיר בראדי ומי"כ שם, והוא הי' אי"ז של הגאון ר' יחזקאל סגל לנדא בעל נודע ביהודה בן בתו הי', ונכדו הגאון מו"ה יעקב'קע בהג'מ יחזקאל לנדא מספר בשבתו בהקדמת ספר נודע ביהודה קמא, ומכנהו בשם צדיק יסוד עולם (ע' צ"ח לפסחים והקדמת ס' ראש המזבח), והי' ח"ס טעה בשתים לא חשב אותו בין רבני דובנא, וקרא שמו אלעזר במקום ששמו האמתי הי' אלעזר! נפטר בבראדי, ומצבתו העתיק עבורי ידידי הנכבד ה' נפתלי חיים כהנא, וזה חרות על מצבתו:

פ"ג היה הרב ר' אלעזר שהיה אב'ד ורי"מ במדינת ליטא
בק"ק ראזינאי בן הרב המפורסם מו"ה ישכר בעריש
בהגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה ר' העשיל
שהי' אב'ד בק"ק קראקא.

ויום החדש והשנה שקוע באדמה, ויש תקוה לדעת גם השנה והיא צ.

טו) הגאון מו"ה יהושע העשיל בהג'מ אלעזר, הנקרא בשם רבי ר' העשיל הקטן (דער קליינער רבי העשיל), הי' אב'ד בעיר דובנא. אחר שעלה אביו הגאון לעיר בראד, מלא הוא מקומו בדובנא בשנת תע"ט לערך ובשנת ת"פ נמצא הי' על פנקסי דובנא, הסכים ע"ס יד כל בו (נדפס בפראנקפורט דאדרא תפ"ו) ה"ק יהושע העשיל בהג'מ אלעזר גי' חב"ק דובנא (מזה נראה כי אביו הגאון היה אז עוד בין החיים בבראדי), וע"ס יפה מראה אנדות ירושלמי ע"פ זרע אברהם, וכבוד חכמים מריש יפה (אמ"ד תפ"ו) והסכמתו משנת תפ"ד ביחד עם הג'מ אברהם כהנא אבד"ק אוסטראה, והיה דודו של הגאון בעל נוב"י, נפטר בק"ק דובנא ערי"א אב תפ"ט, ועזב אחריו לצרקה להחזיק לומדי תורה ארבע מאות ז"ה על רוחים 10 ז"ה, וגם נמצא ממנו ספר תורה בבהכנ"ס הגדול, ובס' נעימה קדושה נמצא שם מעשה רב מקבורתו, ובנו י" ישכר בעריש נפטר בבראדי בשנת תקמ"ט כ"ז ניסן ומצבתו נמצאת תי."

טו) הגאון מו"ה זלמן אפרים בהג"מ שאול אבד"ק לורמיר, היה מתחלה אבד"ק ברעסטעצקי, ואח"כ אבד"ק דובנא ולא נודע לנו הסבה למה עזב את כסא דובנא, ויהי כסא הרבנות דובנא רק בלא אב"ד ורי"מ אך הבד"צ ה"י שופטים בעת ההוא (ממכתב הגמ' יוסף לעוונישטיין).

יו) הגאון המפורסם הגביר מו"ה אברהם בהג"מ שמואל כהנא (כן דעת הח' יוסף כהן צדק והג"מ יוסף לעוונישטיין, ע"י השבת הנרות, הצפירה גליון 175, 1900) ה"י מתחלה אבד"ק בראדי, וביום א' ט' ניסן תע"ה שלחו קהל עדת ישרון מאוסטראה כתב רבנות אליו, עם ה"י של הגאון ר' נפתלי ב"ר שנסע לארץ הקדושה וע"י אוצרות חייב בסופו). ונמצא ממנו הסכמה ע"ס דרש משה" משנת תע"ט, וע"ס יפה מראה" משנת תפ"ד, וחתם יום ד' אלול, נאום הק' אברהם כהנא מקראקא חונה בק"ק אוסטראה, ומפני סבה פתאומית שה"י לו ע"י שר העיר ברה בלילה מאוסטראה (כן סיפר לי הרה"ח מ' מענדיל בובער מאוסטראה מפנקס דשס), ונסע דרך דובנא לבראדי וקבלוהו עדת דובנא במלא הפנים כבוד על הכסא הרבנות בעירם, ונפטר בדובנא לערך שנת תק"א לפ"ק, וכד נח נפשיה דרב כהנא נתחמם עליו בהספדו הכהן הגדול מאחיו הגאון מו"ה חיים כהנא אבד"ק לבוב (זכר החיים דרוש כ"ג), וקברו בין קברי כהנים.

יח) אחר מות הכהן הגדול עלה בנו הגאון מו"ה יצחק משה כהנא בנו הבכור ונמצא ממנו פרוכת בבהכנסת"ג בעירנו עם שתי כפים לסימן כהונה וכתוב על הכפרת באותיות של כסף, ז"ל הרב ר' משה כהנא ואשתו הרבנית מ' ריזל. גם נמצא ממנו ספר תורה בבהכנסת"ג דפה, ונפטר בדובנא בשנת תק"ה, וחתם על הרבה תקנות בפנקס דובנא משנת תק"א, תק"ב, ה"ק יצחק משה כהנא אבד"ק דובנא, אחר מותו חתמו גיסו הג"מ שאול ואשתו מ' ריזל שקבלו המעות מחותנם, הג"מ אברהם כהנא, בשנת תקנ"ו (פנקס דובנא עלה א' ע"א). יט) הגאון המפורסם בדורו ר' שאול בהג"מ ארי" לייב ראב"ד דק' דובנא, רישא, אמשטרדם, חתן הגאון הנשר הגדול בעל חכם צבי, בהג"מ שאול אבד"ק לוקאטש, קראקא, אמשטרדם, בהגאון רבן של כל בני הגולה רבי העשיל, נולד לאביו הגאון בעיר רישא בשנת תע"ז ובשנת תצ"ד לערך התחתן עמו אביו עם הגאון ר' אברהם כהנא בעת שה"י אב"ד בדובנא (אשר עבור שהיתה אשתו יפ"ת והישר מאוסטראה חמד את יפ"ה ברה הג"מ אברהם מאוסטראה בלילה לדובנא) ובעודו צעיר לימים כבן ד' שנים נתקבל לאב"ד בעיר לוקאטש (על כסא אא"ז ר' שאול) ויהי אחרי מות משה

כהנא גיסו בשנת תק"ה מלא הוא את מקום גיסו⁽¹⁾ וחותנו בתור אב"ד ורי"מ בדובנא והיה אז בן כ"ח שנים, ונמצא ממנו הסכמה בעת שהי' אב"ד בדובנא ע"ס "ברוך מבנים אשרי" (ואלקווי תק"ט) וחתם הק' שאול בהג"מ אר"י ליב אבדיק דובנא, ועל ש"ס קטן דפוס אמשטרדם, וע"ס מפלגו ראובן (ואלקווא תקל"ה) וחתם בשנת תקט"ו: הק' שאול בהג"מ ר' אריה ליב ויל' הונה בק"ק דובנא ומצ"פ לק"ק אמשטרדם, ואהיו הצעיר הג"מ צבי הירש שהי' אח"כ אבדיק ברלין, כתב מכתב אליו לדובנא בדבר אש המהלוקת של דודו הנאון יעב"ץ עם הג"מ ונתן אבדיק אהיו (ע' שארית ישראל, אמשטרדם תרט"ו), ובשנת תקט"ו כשמת אביו הנאון ר' אר"י ליב אבדיק אמשטרדם, וזה הוא לשבת על כסאו אחריו בעדת אשכנזים שם בהיותו בן שלשים ושמונה שנה, ויהי' שם אב"ד כשלשים וחמש שנים, וימת שם בשיבה טובה בן שבעים ושלוש שנה ביום ש"ק לע"ע ז' תמוז שנת תק"ן, חבר ספר "בנין אריאל" ב"ח (גרפס באמשטרדם תקל"ח), וגם נמצא ממנו איזה פסקים וש"ת בספרי נאוונו דורו, והתחתן עם בנו אר"י ליב עם דודו הנאון יעב"ץ, בעוד יעקב חי, כנראה מתשובתו להג"מ מאיר אבדיק קאסטנטיין ישן (ש"ת מ"ס חיים) — ונמצאות ממנו הסכמות רבות למאות אין מספר, והיה גם משורר ופייטן כנראה ממחברתו "שירות ותשבחות, לאל אלהי הרוחות", שהתקין לאמר אחר תפלת מנחה בש"ק כ"ז לחדש אדר תקכ"ה, ליום מלאות י"ה שנה למעלת ווילהעלם החמישי פרינץ מן אראניע (ע' בני יונה 36—37), ואלה הדברים ההרותים על מצבתו שהעתקתי מס' העורבים הג"ל וזיל:

בנין אריאל.

פינ' אדמו"ר הרב המפורסם מו"ה שאול זצלה"ה בן אדמ"י מוהר"ר אריה ליב זצלה"ה, בעל מחבר ספר הדרי תורה ובית תלמוד הנכללים בבנין אריאל, בן ל"ה שנים היה שאול במלכו על כסא אבותיו נ"ע פה קהלתינו, ונפטר בשיבה טובה בן ע"ג שנים ש"ק לעת מנחה ונקבר למחרתו יום א' ח' תמוז ותהי' ה'מ'ש'ר'ה על שוכמו לפ"ק ת"נ'צ'ב"ה.

⁽¹⁾ וה' ח"ם שש ככוצא שלל, כי מצא שגויאה קטנה בס' כלילת יופי להגאון החוקר הגדול מר ח"ן דעמביצר שכתב שהג"מ שאול נתקבל לאב"ד בדובנא אחר מות חותנו ולא ידע מפנקסי דובנא! מדוע לבו איננו מרגיש על אי-ידיעותיו הרבות שעצמו מלספר ברשימתו? טול קורה מבין עיניך...

ואת יתר תולדות רבנו שאול כתבתי על ספרי באריכות אחריו להתיחס.

כ) הגאון המקובל מו"ה נפתלי הירץ בהגאון הגדול ר' צבי הירש אבדיק האלבערשטאט בהגאון מו"ה נפתלי אשכנזי איש צבי אבדיק קאוולי ולכוב, חתן הגימ' משה פנחס הריף, הגימ' נפתלי הירץ ה"י הבן השני של הגאון ר' צבי הירש חתן הגאון ר' שמחה הכהן ראפפורט והבן הבכור ה"י הגאון ר' שלמה דוב אבדיק לובקש ודק"ק גלוגא חתן הגי' בעל פני יהושע (ולא כמו שכתב ה' חיים שהי' הבן הראשון של הגי' ר' צבי הירש כנודע). והיה חתן הפרנס ר' יעקלי באב"ד מבראדי בהגימ' יצחק אבדיק בערזאן ובראד, בהפרנס ר' ישכר בעריש בהי' ר' העשיל, ואשתו הרבנית שמה פריידיל, ולמד בצוותא חדא עם גיסו רבנו יצחק הלוי איש הורוויץ אבדיק אהיו ועם הגאון בעל נודע ביהודה בבראדי, ובעודו צעיר לימים נתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק קאוולי, ושם בעה"ח על הכרוז וחרם על הפראנקיסמים שהי' ביומי דשוקא בק"ק בראדי ביום כ"ו אייר ה"שיר לפ"ק עם דודו הגימ' חיים כהן ראפפורט אבדיק לכוב ועם אהיו ר' שמחה אבדיק דעסויא, ועם גיסו הגאון מ' יצחק אבדיק אהיו, והוא השלשה עשר, חתם: היק נפתלי הירץ חוב"ק קאוולי ומצי"פ לדובנא (ע' פראנק ועדתו 81). ובשנה זו נתקבל לאב"ד בדובנא על מקום הגאון ר' שאול, והיה אחד מהרודפים אחר צבי שבור הכת שיצ' ימ"ש והכריזו החרם הנ"ל בדובנא (ע' פראנק 145), והיה רבו של החכם המליץ ר' שלמה בר' יואל מדובנא, ר"ש"ד", ובעת שנסע דרך ברלין וראה שתלמידו הח' רשיד התחבר עם רמ"ד קרא עליו מקרא שנכתב, בהתחברך עם אחיהו פרץ ד' את מעשיך, ומסבה זו נתפרדה החבילה בין הי' רשיד והחכם רמ"ד (ע' מכתב רשיד לה"ח הרוויה, קורות היהודים בהאלברשטאט 179 להדיר אוירבאך, תולדות הספרות להדיר קארפליס), ונמצא שו"ת מהגימ' רנ"ה בס' אורי ישראל בנידן הגט מקליווא, ביחד עם אחיו הבכור הגי' ר' שלמה דוב אבדיק גלוגא, ובשו"ת מים חיים להג"מ מאיר אבדיק קאסמאנטין ישן בן יעב"ץ משנת תקל"ה, גם הסכים על ספרים רבים ובש' תקל"ו ע"ס מים קדושים (מעזראב מים קדושים לפ"ק) וחתם שם יום א' כ"ג אייר תקל"ו. הק' נפתלי הירץ החונה בק"ק דובנא, ונפטר פה עשרה ימים בחודש אייר שנת תקל"ז. וברשימת הנפטרים בבהכנה"ג פה כתוב: לזכרון א"ג מורי מורנו רבי נפתלי הירץ בן מורנו ורבנו רב רבי צבי הירש עשרה ימים בחודש אייר, ואת יתר תולדותיו

ותולדות בניו ניניו ונכדיו עד היום הזה כתבתי באריכות בספרי קרית חכמים, ומשפחתו היתה אשכנזי איש צבי.

כא) הגאון ר' זאב וואלף בהג'מ נפתלי הירץ, נולד לאביו בשנת תק"ה בעיר בראדי, ואח"כ התחתן עמו אביו עם הגאון מוהר"ר נחמן היילפרין אב"ד בקלויז בריסק דליטא, ושם אשתו הרבנית מרת יוסא, ובעודו צעיר לימים נתקבל לאב"ד בעיר ראדיוויל, ונמצא ממנו תשובה אחת בעת שהי' אב"ד בעיר ראדיוויל בס' תפארת צבי בתקנות עגונות ס' ב', וכתב שם המחבר אליו: כבוד ש"ב הרב המאה"ג מוה' זאב וואלף אבדיק ראדיוויל, וגם מובא בשו"ת נוב"ך חאה"עס' ואו, ובשנת תקל"ז בהיותו בן ל"ב שנים מלא את כסא אביו בדובנא, ונמצא ח"י על פנקסי דובנא מיום כ"ח תמוז תקל"ח, הק' זאב וואלף חוב"ק דובנא רבתי (עלה ק"ח), ונמצאו ממנו הסכמות ע"ס מרגליות התורה, מיום ד' כ"ב אלול תקמ"ה, תשואת חן (דובנא תקנ"ז), בת עיני (דובנא תקמ"ח) ועוד רבים, והיה איש אמיד, כנראה מזה שנדב פרוכת יקר לבהכ"נ עם אותיות של כסף הקידוש של שלש רגלים, וכתוב על הכפורת באותיות כסף, ז"ל הרב מוהר"ר זאב וואלף נ"י בהגאון מ' נפתלי הירץ ז"ל ואשתו הרבנית מ' יוסא ת"י, שעלה לסך חמש מאות ר"כ בדנציג (כן סיפר לי נכדו המוצי' דפה הרב זאב וואלף שליט"א), בחצי אלול שנת תקנ"ב מתה עליו אשתו הרבנית מ' יוסא, או נדב אלף ז"ה פויליש ומסרם למנהיגי קהלתנו לעלות רוחים עשרה למאה לצדקה ביום היא"צ של הרבנית מדי שנה בשנה (פנקסי דובנא ע"ג ע"א), ונמצא ממנו הסכמתו ביחד עם גיסו הג"מ נתן הלוי הורוויץ אבדיק שדה לבן בהג'מ יצחק הלוי הורוויץ אבדיק אה"י, ומת בן ג"ה שנים בשנת תק"ס לפ"ק, ואלה הדברים החרותם על מצבתו (שהוקמה מחדש על ידי נכדו האב"ד בעירנו הג"מ מנחם מענדיל נ"י אויערבאך):

פ"ג הרב ר' זאב וואלף אב"ד ורי"מ דקהילתנו בן הרב הגאון המפורסם בדורו בנגלה ובנסתר ק"ש ה"ר נפתלי הירץ ז"ל אב"ד ורי"מ דקהילתנו, תנצב"ה, ואה פקודתו שמרה רוחנו שלא לתאר אותו בשבחים, שנת היא תק"ס לבה"ע.

ואחרי מותו ישב על כסא דובנא בין מלכא למלכא גיסו הגאון ר' נתן הלוי איש הורוויץ בהגאון ר' יצחק הלוי אבדיק אה"י, ונמצא ח"י בפנקסי דובנא משנת תק"ס כ"ז סיון והתם: היק נתן הלוי

איש הורוויץ אבדיק שדה לבן, נפטר בעיר דובנא בלא זשיק, ומנוחתו אצל ניסו הגאון הנ"ל ומצבתו ומצבת אשתו הוקמו מחדש.
 כב) הגאון מוה' חיים מרדכי מרגליות, א"י הגאון הנודע מוה' אפרים זלמן מרגליות, נבחר על כסא דובנא אחרי הגאון הנ"ל והי' מקודם אבדיק ברעסטיצקי, ונמצא ממנו הסכמות ע"ס מחצית השקל (פאריצק תקע"ט) מיום ד' ט"ז שבט תקע"ז, ה"ק חיים מרדכי מרגליות חונה בק"ק דובנא רבתי ובק"ק ברעסטיצקי, ע"ס י"ל"ה (פאריצק תקע"ז) על ספרי ח"ב (ראדיוויל, אל זרע אברהם אהבי' לפ"ק) מיום ד' י"א אלול תקע"ט י' והקים בית דפוס חדש בעירנו, והדפיס בדפוסו ספרו שערי תשובה, ומסבה זו נסע מעיר דובנא, ואת ספרו ח"ב ושלם אחי' הג"מ א' ד' מרגליות, ונפטר בעיר דינווין.

כג) הג"מ חיים יעקב בהגאון מוה' זאב וואלף, היה מתחלה אב"ד בעיר ראזונא, ואחר שנסע הג' בעל שערי תשובה מדובנא מלא הוא את מקום נחלת אבותיו בדובנא, והיה תלמידו של הגאון ר' ניסן דיין ומוציא בעת ההיא בדובנא בעל "עצי לבונה" ומעין גנים, והסכים ע"ס שם, בימיו הי' הגאון הגדול החכם מוה' אלעזר אויערבאך מקודם אב"ד בעיר טאלטשין ואח"כ ראב"ד בדובנא, רבו של הגאון בעל "לבושי שרד" מחבר ס' טורי אבן שו"ת, נפטר בדובנא שנת תקפ"ט, והוא דודו של הרב הגדול הדיצ דפה מ' יוסף ליב אויערבאך — פעמים, חברו של הגאון בעל עצי לבונה (ע' מאמרי לה"ב הצפירה 169 ש' תר"ס), ונכדו הגאון ר' אלעזר אויערבאך המה בני ר' אלתר ז"ל צוקערמאן — ואחיו ר' יאקל צוקערמאן בדובנא, — הג"מ חיים יעקב הי' חתן ר' דוד פריס ונפטר בדובנא וזה מצבתו:

"פיג מרא דאתרא הרב מורנו ר' חיים יעקב בהרב הגאון
 מורנו ורבנו זאב וואלף האב"ד דקהלתנו ואת פקודתנו
 שמרה רוחנו לכל לתארו בשבחים נ' ביום הכפורים שנת
 תר"י לפ"ק.

ולא כמו שכתב הי' חיים שנפטר בשנת תרי"ה — והאבן העדות (ע') שו"ת מים חיים ס' ו', רבני מינסק וחבמיה, שהיג ההד"ש ז"ל).

(*) בשנת תקע"ח בעת שנתאספו גדולי חכמי היהודים מכל מדינת רוסיא לעיר ווילנא לבחור שלשה נבחרים (דעפוטירטע) לעיר המנוכה פ"ב להביא לפני הממשלה הרוממה את עניני הכלל, היה גם הוא בין הג' אלה וחתם א"ע ה"ק חיים מרדכי מרגליות אבדיק דובנא (ע' ק"ג 35).

כד) הגאון הגדול מוה' דוד צבי אורבאך אב"ד דק' דובנא התן הגאון מוה' חיים יעקב ז"ל אחר חותנו בדובנא, חבר ס' 'מלבושי טהרה' ועוד הבורים רבים ונמצאים בכ"י אצל בניו רבני דובנא יושבי על מדין פה. בנו הבכור האב"ד מוה' מנחם מענדיל אורבאך ובנו השני המאה"ג החסיד ירא ד' מוה' זאב וואלף נ"י.

* * *

אלה המה רבני דובנא משנת ש"ס לפ"ק, דוד אחר דוד בקצור נמריק, בס"ד ישר ונכון, ואת יתר תולדות רבני עיר דובנא די"נה והכמיה וגם כל שלשלת יחוסם ותולדותם ותולדות בניהם אחריהם עד מינו אלה איש על מחנהו ואיש על דגלו באותות לבית אבותם, כתבתי באריכות וברחבה על ספרי הנקוב בשם 'קריית חכמים' אשר אתי בכתובים.

פרק שלישי.

וכעת נצא לבקר הלאה את דברי בעל המאמר דנן. גליון 8: 'הראשון מבני המשפחה פרנס, אשר מצאתי על בית הקברות של העיר דובנא, הוא ר' אברהם פרנס אשר לפי המסורה היה חתן הגי' שושא את בתו מאשתו השניה וזה מצבתו. כל דבריו אלה ויחוסו אל הגי' ומצבתו ומצבת בנו ונכדו לקה ה' חים אות באות ממאמרי, לקורות היהודים בוואלין' (הצפירה גליון 164 ש' תר"ס) ואת תולדותם ושלשלת יחוסם אל משפחת הורוויץ, ע"י בספרי 'עמרת הלוי' 20, שם: 'הרב הגדול מוה' שמואל ב"ר דוד בירנבוים נכד הגאון ר' עקיבא איגר, והיה יליד פוזנא ונתגדל שם ומנעוריו למד בבית ספר לעם'. גם זה ללא אמת, ואלה תולדות הגאון הנ"ל: הגי' ר' שמואל נולד בעיר פילין (פ' פעטקאב) בשנת תקע"א, לאביו ר' דוד ולאמו שרה, הנקרא בשמו ר' דודל שרה'ס, והוא אחד מארבעה בנים שנולדו להורי', הבכור מ' צבי, השני מאיר, השלישי הוא, והרביעי אברהם, ואחותם מרת בריינדיל אשת הרב מוה' ליבש הירשבערג אב"ד בעיר פילין, ונקרא בשמו ר' ליבש פילצער, אביו ר' דודל התחתן עמו עם הגאון ר' עקיבא איגר, ולקח את בתו לאשה, ולמד בישיבתו הרמה בעיר פוזן י"ב שנים, ונולד לו מבת עקיבא-גאון בן אחד ושמו צבי, ושתי בנות, אחת היתה אשת הגי' י' זלמן בראדסקי בקיעב, והשנית היא אשת הגאון אב"ד בעיר לכוב, ואחר מות אשתו בת ר' עקיבא, שב לעיר מולדתו פילצה, ואח"כ חזר וקבע

מושבו בדובנא, כי לקח את בת הנביר ר' יצחק מאי שאלקאוויץ מדובנא ושמה שרה, וילדה לו בן וקרא שמו יו"ט ליפמאן ע"ש הגאון בעל תירו"ט שהתחם אליו, ומת הילד, וכל ימי ישיבתו בדובנא היה על התורה ועבודה ולא פסק פומי' מניסא ומת בן שבעים ושש שנים, ביום עשי' עריה ניסן תרמ"ו, והגאון ר' אברהם בנימן קלוגר שהי' אז בעת ההיא בעירנו קרא עליו מספר תמורים לפני בהכנ"ס הגדול, ונעו כל העם בבכי, גם הרב האב"ד הספיד אותו לפני מטתו, והניח משה נתן הלוי רובינשטיין שהי' מריצ בעת ההוא בעירנו, כעת אבד"ק וויניצא, קרא עליו למספר ולבני בביהמ"ד אברהם מרדכי, ותולדה קצרה זו גם היא מחאה גלויה נגד ה' חים, איך הוא אומן גדולובקי במקצוע התולדה, אשר אף תולדות נאון זה שנפטר לפני שנים אחדות לא כתב כראוי, וכל דבריו בדוים ולא דברים ולא יער והאמת כאשר כתבתי אני, (שמעתי מפי איש נכבד הישיש ה' קלמן בראנדיס מקאוילי ש"ב של הגאון הנ"ל — ודבריו נאמנים). בגליון 9: ר' שלמה מדובנא היה נכד הפרנס ר' מאיר מדובנא.

ואלה תולדות החכם רש"ד בקצרה, החכם ר' שלמה נולד בעיר דובנא בשנת 1738, כ"ה תשרי תצ"ח, לאביו ה"ר יואל שהי' יליד קרעמיניץ ממשפחת סופרים ביהסם אל עזרא הסופר, והיה מתלמידיו של הגאון ר' נפתלי הירץ אבד"ק דובנא, אחי' התנור בעיר ברלין והיה מורה לבני רמ"ד, והיה אחד ממבארי התנ"ך ובהיותו בברלין חבר ס' אבל יהי, שיר מספר על מות הגאון יעב"ץ (ברלין תקל"ו) וחבר הקדמה לס' לישרים תהלה (ברלין תק"ס), וס' קול שמחה, אחי' עזב את העיר ברלין מסבות רבות, ובא לעיר ווילנא לערך שנת תקמ"א לקבץ חתומים על החומשים עם הבאור ותיקון סופרים ות"א מחדש, וחבמי עיר ווילנא מרכזי הרוח להבמי ישראל אז, תמכו את לבו וחזקו ואמצו בידו לעשות את מלאכתו ויתנו עדותם עליו בכתב ידיהם, כעדות הסכמת הני"מ נה מינדים מחותנו של רבנו הגריא מווילנא, מיום ד' כ"ח ניסן תקמ"ב, והרב הח' המפואר ר' יוסף בר אליהו פעסלעס, והח' רש"ד התאכסן בבית הח' ר' יוסף הנ"ל, שם ליום השלמת כתיבת כל כ"ד ספרי קודש על הקלף בדיו ובשרשוט ובגלילה ובקדוש השמות הקדושים ובקדוק שאר משפטי הכתיבה, אשר לא היה כמוהו בישראל (וכנראה היה גם הוא סופר סת"ם כאביו ומשפחתו), חבר ס' ברכת יוסף (דיהרנפורט תקמ"ג) ע"ד המסורה והנהגת הס"ת וניך ובסופו שיר יז בתים לכבוד הח' יוסף הנ"ל (ע' קנ" 222, קי"מ ב'), ורכש לו שם בית אוסף ספרים גדול וכי'

רבים שקנה הח' רש"י ז"ל אח"כ, ומשם באו לקהלת משה פרידלענדר בפ"ב, והיה מדקדק גדול ומליין ומשורר כנראה משירו היקר על "מדת החנופה" שנדפס ב"המניח" תרל"ד גליון 35, "השחר" שנה ח' מאמר גאה וגאון, וכתב הקדמה למחזור רו"ח ע"ש. ונסע מעיר ווילנא לערך שנת תקמ"ח ובא לעיר אמשטרדם, משם כתב מכתבו לרעו הח' ר' וואלף הידינהיים מיום א' סיון תקמ"ט, ונדפס בל"א בס' "לקורות היהודים בהאלברשטאט" צד 179 להד"ר אוירבאך, ונעתק לעברית בס' תא"ש להח' לאנדסהוט צד 121, ונפטר שם 23 יאני 1813, תקע"ג, בן שבעים וחמש שנים, ובנו הוא אברהם משה נפטר באמשטרדם (כנראה גם שם איז אבי ר' יואל היה אברהם משה כנ"ל) ונמצא ת"י תולדתיו באריכות מפי מקור נאמן ששלח אליי החכם החוקר הגדול הפרופ' ד"ר א' ברלינר שיחי', ממשפחתו בדובנא משפחת "אפשק", "חל" בקרעמיניץ, וה"ר יואל בהפרנס ר' מאיר ה"י איש אחר, שני יוסף בן שמעון בעיר אחת, ונמצא ה"י של ה"ר יואל הפרנס בפנקסי דובנא עלה כ"ז ע"ב על נוסח השבועה ותקנות הרעסטר מער"ה סיון תקל"ז, וחתם יואל בהפרנס דד"א, וע"ד ר' מאיר גינצבורג בהגאון מ' יצחק ארי' הנדפס בהבקר אור, 314, 1, טעה בעל המעתיק שם וכתב מאיר בהגאון ר' יצחק ארי', תחת שם בהגאון ר' יצחק אייזיק גינצבורג, והוא הג"מ מאיר בהג"מ יצחק אייזיק גינצבורג אב"ד דק' וויזין, ואח"כ ראב"ד דק"ק דובנא חתן הגאון ר' שמחה ראפ"פ, וה"י ראב"ד ביהר עם בן גיסו ר' נפתלי הירץ אב"ד דשם ונמצא ממנו הסכמתו ע"ס תקנתא דמשה (נאלעקסניץ תקכ"ז) וחתם שם מאיר בהגאון ר' יצחק אייזיק גינצבורג, וכתב שם המחבר עליו בפירושו הסכמת ש"ב הגאון מאיר שה"י אב"ד בכמה קהלות וכעת ראב"ד בק"ק דובנא רבתי (ע' תמ"ג 245) ולכן טעה מהעתקה זו הח' החוקר הגדול הפרופ' ד"ר א' הרבני, וכתב שזה ר' מאיר היה פרנס דד"א בעת ההיא, אך האמת שהגאון ר' מאיר גינצבורג שנמצא ה"י בפנקסי דובנא ה"י ראב"ד דובנא, בעת ר' מאיר ב"ר יואל ה"י פרנס דד"א, ועל ר' מאיר הפרנס זה כיון הח' ריב"ל בספרו בית יהודה, וה' ח"ס כתב אך לא ידע מה שכתב (ע' רשמי זכרונות לקורות עיר וויזין, "המליץ" גליון 151, 1893, קהלת 72).

בגליון 10 שם: בדבר הדאקטרים ר' שלמה ובנו ומצבתם ייחוסם אל המשורר אב"ג, לקח אות באות ממאמרי "מצבות עתיקות בדובנא" (המליץ 272, 1899) ששם העתקתי את מצבתם ומצבת אשת

המשורר אביג, אשר בחר שם מקום לקבר אשתו אצל הד"ר ר' שלמה ראזנבערג, בעבור שהמשורר אביג הי' יליד קאסטאנאטין מקום מולדת אשת הד"ר שלמה והי' בודאי ממכיריו, וע"ד הד"ר ראזנבערג ואביו הנאמן ר' אלי' אביד בעיר המלוכה ווין, נודע לי כי הנאמן הי' אליהו הוא בעל המחבר ס' עטרת אליהו משידלוב, והי' בשנת 1754 בדובנא, והתגורר זמן מה בשם, ע"כ התיחס בנו עליו שהי' אביד בווין, או אחרים יחסו אותו משם, והוא עשו רבים וכן שלמים אף אם לא נולדו ולא מתו בווין, ואחר אשר בעל עטרת אליהו הי' בשנת 1754 בווין והדאקטער "שלמה" מת בדובנא בשנת 1825 ונקרא "האי סבא", אפשר להיות שזה היה בנו, ואיננו דבר פלא כי בזמן ההוא בנו של נאמן תלמודי למד חכמת הרפואה ונעשה דאקטער? כי בעל "מעשה טוביה" אשר הי' במאה הי"ז היה ג"כ דאקטער ורבים כמותו (ממכתב הח' הד"ר גידעמאן אבדיק ווין אלי'). ושמעתי מהישיש ר' שמואל לנדא, ששמע מאבותיו כי הד"ר ר' שלמה הי' מלפנים ד"ר בצבא — ואח"כ התפטר ממשמרתו וקבע ישיבתו בדובנא, והתחתן עם בנו ר' געציל עם בת דאקטער זוה מצבתה :

אשה הצנועה מרת צעטיל בת הרב הדאקטער מ' גרשון
אשת הרב הדאקטער מ' אלקיס געציל י"ח אדר תרי"ד תנצב"ה.

וכל דברי ה' ח"ם בהשערות, שהדוכס "ליובאמירסקי" בשובו מנסיעותיו מחו"ל הביא עמו את הד"ר מוויין, כ"ז ללא אמת, ועליו להביא מקור נאמן וראה לדבריו, בעת שהד"ר ראזנבערג הי' משידלוב ואשתו מקאנסטאנאטין ישן ולא מוויין!

פרק רביעי.

י"ן אשר בשטנת ה' ח"ם אלי, אדיר כל הפצו לשים לאל את כל עבודתי שכתבתי במאמרי, לקורות היהודים בוואלין, שהוא אך מעט מועיר הומר לתולדות גדולי ומנהיגי אנשי שם שחיו בעיר דובנא, ומנמתו לבטלו בשלילה, בכתבו אשר אין כאן לא דובים ולא יער, רק מצאתי מצבות בספרי התולדה וקראתי עליהן שמות אנשי שם מדובנא, אי לזאת מצאתי לנכון לפני וחובה לנפשי לתת לפנך, קורא יקר! עוד תולדות אחרות ממנהיגים אנשי שם וחכמי עיר דובנא, עם מעט קט מתולדותם ותכונת נפשם, ואשר היו לתהלה ולתפארת לבניהם אחריהם.

הלא המה משפחת פרנס-מארשאלקאוויץ הנקראים ב'ר' ק'ס (ר'ת) בני ר' צדוק'ס).

(א) הרב הגביר הנודע בצדקתו מו"ה דוד פרנס, בהרב הגביר המפורסם מו"ה משה פרנס דוואלין, בהרב הגביר מו"ה דוד פרנס בהרב הגדול המפורסם מו"ה אברהם פרנס בהרב המאזניג מו"ה זאב וואלף אבדיק אליק, שהיה חתן הרב הגאון הנודע מו"ה שלמה ר' ליבושים אבדיק פולנאה ולובלין, הנקרא בשם מהרש"ל השני רבו של רבנו השליה, ולפי המסורה הקבלית אצל נכדיו ה' הרב ר' אברהם חתן בעל הש"ו, הרב ר' דוד פרנס היה נודע ומפורסם בצדקתו ובתום לבבו בעת ההיא, והחזיק לתלמידי חכמים לומדי תורה בבהמ"ד אשר בנה מכספו בחצרו (הנקרא כעת ע"ש בנו ר' צדוק ברצ"ס קלויז), הוא היה אחד המיוחד מגבירי וקציני עירנו בזמנו, ושמעתי מנכדו הרב המו"ץ מו"ה זאב וואלף נ"י, אשר מרוב חיבתו לתורת ה' תמימה ומאהבתו לת"ח ומוקיר רבנו, ערך שלהן ללומדי תורה מבית מדרשו מדי חדש בחדשו ועשה סעודה כסעודת שלמה בשעתו, וכל אחד מהת"ח עשה סיום על איזה מסכת בש"ס, והוא שמח מאד בשמחת סעודת מצוה זו. עד יום מותו למד בצוותא חדא עם רב אחד שיעור מדי יום ביומו, וזכה לראות עולמו בחייו, בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובחכמה שגם עלו מעלה על פסגת האושר ועושר, ואצלו ה' תורה וגדולה נצמדים במקום אחד, ומפני גודל חשיבתו בין אצילי ורוזני פולין, שבא עמדם בברית המסחר, ה' קוראים לו בשם "מארשאלעק" בשפת פולנית שגנור משם, פרנס' בעברית, ומטעם זה נתן לו השם "מארשאלקאוויץ", אשר עד היום השם הזה הוא לכבוד ולתפארת לצאצאיו יוצאי חלציו. הוא היה חתן הרב הנודע ר' צדוק, הנקרא בשם "ר' צדוק דער רייבער", בן הגאון ההר"ף מו"ה משה פנחס חר"ף אבדיק לבוב, חותן של הגדול ר' נפתלי הירץ אשכנזי אבדיק קאוולי ולבוב, אבי הגאון ר' צבי הירש אבדיק האלבערשטאט, נכד של הגאון המפורסם בדורו מו"ה משה חר"ף, חותן של רבנו שבתי הלוי הורוויץ בעל ווי העמודים בן השליה, ושם אשת ר' דוד הנ"ל אסתר, והתחתן בנו ובנותיו עם גאוני הדור, ונתן להג"מ חיים יעקב בנו של הגאון מו"ה זאב וואלף אבדיק דובנא את בתו לובא לאשה (נפטרה י"ז שבט תר"ז), ועם בנו הרב הגביר ר' צדוק התחתן עם הגאון הגדול שלשלת היוחסין מו"ה מרדכי צבי הלוי הורוויץ אבדיק הארחיב, הגביר ר' דוד הנ"ל נפטר בשם טוב זקן ושבע ימים, והה תואר מצבתו :

היום נפל שר וגדול בישראל, זקן ושבע ימים, הנביר
המפ' בכל הארץ מו"ה דוד בהרב מו"ה משה פרנס, י"ן
אדר א' תקפ"א תנצב"ה.

ב) הרב הנביר הנודע מו"ה צדוק בהרב הנביר המפורסם מו"ה
דוד פרנס-מארשאלקאוויץ, היה אחד מהמצוינים בין נכבדי וקציני עיר
דובנא, ונודע בצדקת פורונו בקהלתנו, הוא היה חתן הרב הגאון הנודע
מו"ה מרדכי צבי אבדי"ק הארחוב בהגאון רבשכבה"ג מרן יצחק הלוי
איש הורוויץ אבדי"ק אהיו (דבר זה נעלם מעיני הח' בעל דעת קדושים).
ומתכונת נפשו הטהורה נודע לנו שכל חפצו ומנמתו תמיד לדאוג עבור
אחיו עניי עמו, והיה ראש וראשון לכל דבר שבצדקה, וכל מעשי
צדקתיו ועבודתו בצרכי הצבור היו אך לשם שמים בלי שום צד פני
אחית או יחס כבוד מדומה הוא בנה מחדש שנית את בית מדרשו
של אביו ונתן שמה כלי הקודש כלי כסף וכל צרכי הבית ברוח נדיבה.
גם ספרים יקרים למכביר, הביהמ"ד הזה נקרא עד היום על שמו הטוב
בשם ר"צ ברצ"ס קלויז, גם לכל שאר בתי מדרשים אשר בתוככי עירנו
נתן במתנה מגורות יקרות מעשה חושב אשר המה יקרי המציאות
בדורנו, והתקין הרבה תקנות טובות ומועילות, גם הניח אחריו מעוֹבונו
נחלות רבות אשר כסף פרי הכנסתן מוקדש לדברים שבצדקה, כמו
עבור מעות חטים לעניים על חג הפסח ועוד... גם נתן להדוכס לויבא-
מירסקי סכום כסף רב בתנאי אשר הדוכס מחויב לתן מדי שנה בשנה
בחורף סכום עצים מסוים לעניי עירנו, ונמצא ח"י בפנקס של חברת, חסד
של אמת, שהוא היה אחד ממיסדיה בעת החול"ירע ר"ל בשנת תקצ"א, והוא
ראש צמרת הארץ, משפחת ברי"ץ בדובנא, והניח אחריו ברכה בן אחד
וארבע בנות, והתחתן עמהם עם גאוני גדולי היחש בדורו,
אשר מהם השתרנו והסתעפו ענפים רבים ענפי עץ אבות,
ומהם יחד ופינה למשפחות רמות בישראל, והיינו: משפחות ראפפורט,
אשכנזי, עליאש, לנדא, הורוויץ ועוד, ונפטר בשם טוב לתפארת לדור
עולם לזכרון, וכה תקונן עליו מצבתו מרה:

"שאל נא אתה הנכר, למי נחצב פה קבר, כקטן כגדול
הבינו דעת, תצלנה אוזן שומעת, פה נטמן מו"ה צדוק
במו"ה דוד ב"ר משה פרנס, גם בשמו בלבד תכירה, מי
ומי הוא תדעה, נאסף אל אבותיו יום ג' י"ט סיון תקצ"ה
לפיק תנצב"ה.

ואשתו מרת נעכה ברינדיל נפטרה ביום א' ו' ימים לחודש אדר ראשון שנת תר"ט לפ"ק, ועתה אציגה נא לפניך, קורא יקר! אך מעט מתולדות בניי בקיצור נמרץ.

(ג) בנו היה הרב הגביר החריף מו"ה יצחק הנודע בשמו ר' איציקל ר' צדוק'ס מארשאלקאוויץ, והוא אביו הרב הגביר ר' מרדכי צבי הירש מארשאלקאוויץ, וחותנו של הנאון ר' שמואל בירנבוים ז"ל. (ד) הרב הנאון המפורסם בדורו צדיק ונשגב שלשלת היחס מו"ה צבי הירש הכהן בהרב הנאון הגדול מו"ה נפתלי הירץ הכהן ראפפורט מלבוב, נכד של הנאון הנודע ר' זלמן פערלש כ"ץ ראפפורט מבראדי, ה"י חתן הרב ר' צדוק מארשאלקאוויץ. גדולתו של איש המצוין הזה עצמה מלפני, ודלה העט אשר בידי הכחה לתאר בשררד עליו גליון את רוממותו של האיש המצוין הזה, כי היהרם ונעלה בבנידרו, בתכונת נפשו הטהורה, והיה אחד מגאוני הרוח בזמנו, ומלבד שהיה נאון תלמודי בחריפותו עד להפליא, ה"י גם חכם גדול בלשונות ומדעים, אף חובב עמו בלי מצרים, וקיבל את כל איש ואיש באשר הוא אדם בספ"י, והיה עניו ושפל בדרך מאין כמה, עד שאין נומרין עליו את ההלל הגדול, ואם אמנם כי היה איש עשיר ובצל הכסף התלונן, בכ"ז לא הניח את ידיו מלעסוק בלמודי ה' באהלי שם ואהלי התורה, והיה כמעט ר"מ בשיבת גאוני דובנא בעת ההיא, ולא מש מבהמ"ד יומם וליל, גם חיבב את תלמידיו יותר מבניה, והיה מקיים את התורה מעושר, ושמעתיו מספרים עליו כי מעודו לא כעס על שום איש, והנהיג עצמו לאכול חולין על טהרות הקודש, וכל מלבושיו שלבש עשה לו אך ורק מכסף של "פדיון בכורים", ואמר כי זה חלקי ופרי עבודתו באמונה ע"פ תורתנו הקדושה שזכה לו מצד הכהונה, והי אה ורע לכל איש צר ומצוק, וביתו היה פתוח לרוחה לכל עובר אורח, ובצדק נוכל לאמר עליו, כי העניים היו בני ביתו ומאוכלי שלחנו יומם וליל, ומדבריו היה תמיד בנחת כדברי חכם אמתי, חיבר ספר "עזרת כהנים" ו"תוספת העזרה" על ספרא, ונרפס ח"א בוילנא בשנת תר"ה, וכל גאוני זמנו נתנו הסכמתם עליו ועטרתו כבוד ונתנו לו תואר נאון גדול, וח"ב נרפס אחר פטירתו ע"י חתנו הרב הגדול מו"ה שלום הלוי מאירסאהן בויטאמיר תר"כ, ואת צבי תפארת מעשיו מר תקונן האבן מראשותיו:

הה! ליום כי שקעה השמש בצהרים, ונר אלהים כבה.

חשך מאור עיננו, ונפלה עטרת ראשנו. הוא חיבר הזקק
על ביראתו ובחכמתו, אשר מעודו לא מש מאהליה של
תורה, ועמל ויגע לכון האמת לאמתו, אף חכמתו עמדה
לו, להגדיל תורה ולהאדירה, בחיבורו הטהור ס' "עזרת
כהנים" ו"תוס' העזרה" על ספרא. הלך תמים ופועל צדקות,
חבר ליראי ה' ולחושבי שמו, הצנע לכת עניו ושפל ברך,
אהוב ורצוי לכל אחיו, מוכתר בנימוסין כתר תורה וכתר
כהונה וכשיט עטרוהו יחד זר תפארה, ריץ כצבי וגבור
כארי לעשות רצון אביו שבשמים, עד רגע עליות נשמתו
הטהורה למרום, היה הרב הגדול בדורו הגאון המפורסם
בנשיק מו"ה צבי הירש הכהן ראפורט זצ"ל בן הרב
הגדול המפורסם מו"ה נפתלי הירץ הכהן ראפורט מלבוב.
הלך לעולמו יום ד' ג' אדר שנת תרכ"ח לפ"ק תנצב"ה.

ואת יתר צבי לצדיק איש המצוין הזה ותולדות בניו ונכדיו הלא הם
כתובים באריכות בספרי "קרית חכמים".

ה) הרב הגאון המפורסם החכם המפואר מו"ה יצחק אליהו לנדא
בהרב המפורסם מו"ה שמואל בהרב ר' חיים ר' שבתלים בהרב ר'
חיים מווילנא, נולד בעיר ווילנא בשנת תקמ"א, לאמו מרת רעכיל בת
הג' ר' חיים לנדא מבראדי, גם הוא היה חתן הרב הגביר ר' צדוק
מארשאלקאוויץ ובעל בתו מ' ריצא פריידל. בימי ילדותו שם אל
המסחר פניו, ושמש ההצלחה האירה אף עמדה לו לאסוף הון ועושר.
אח"כ הניח ידיו מעמל המסחר, וישם פניו אל תורת אל חי, ויהי חכם
מפואר ודרשן נפלא, ודרש בעירנו מדי שבת בשבתה, ודבריו היקרים
מצאו חן אצל כל שומעיו, חיבר הרבה ספרים בכל מקצועות שבתורה,
וראשית פרי תנובתו הי' ס' מענה אליהו על תנכ"א (ווילנא ת"ר).
היה גם חכם מדיני, ובשנת תרכ"ב בעת דרשה הממשלה הרוממה
לבחור רבנים מערי המדינה ולשלחם לעיר המלוכה פעטרבורג, נבחר
הוא מקהילות וואלין ונמצא ממנו מכתב שכתב אל הרב הצדיק
מניזכים על אודות דבר נסיעתו זאת, ששלחו ע"י אא"ז הר' מאיר
פעסם מדובנא אלי, עיין ס' זכרון טוב, ועד היום נמסרים דבריו
המחובבים בעירנו מאחד לאחד, כמשלי חכמה, גם היה לו בית אוסף
ספרים רבים יקרי הערך והמציאות, ונמצאו ממנו הסכמות רבות בספרים
(גם על ספר אקלידוס שנעתק לעברית ע"י הרב הח' ר' נחמן צבי

לזנוע מדיבנא. וימת יצחק בן עזי שנה זקן ושבע ימים בעיר מולדתו ווילנא, ביום ד' כ' כסליו תרל"ז, והמשורר ש. מאנדעלקערן כתב קינה אבל יחיד על מותו בשם "הוי ה'ר"י אל" בהכרמל החדשי (לא אזכור הגליון והשנה) ברית הר"י יצחק אליהו לנדא הלוי, ואת יתר תולדותיו באריכות ע"י בס' "עיר ווילנא" להח' הנ' מניד צד 97, והן הן הדברים החרוטים על מצבתו שכתב עליו בנו ה' שמואל יהי':

"לזכר עולם יהי צדיק לפ"ק

רצונו של אדם זה הוא כבודו, כן צוה לי אבי מורי הרב הג' שלשלת היוחסין מאד נעלה, שלא לכתוב על מצבת קברו שום שבח ותואר רק "פ"ג מ"ו יצחק אליהו לנדא ז"ל המניד מווילנא, בעהמ"ה ספרים שונים, בהרב המפורסם לשבח מ"ו שמואל בהרב חיים שבתילים זצ"ל, ויאסף אל עמו בן עזי שנה ביום ד' הוא קף לחודש כסליו בשנת תרל"ז תנצב"ה".

ובניו הם המה הישיש הנכבד ר' שמואל לנדא בדובנא, ובתו אשת הר"י מרדכי צבי הירש בהיר ר' יעקב עליאש בן ניסו מווילנא.

(א) הרב ר' יעקב יעקל ממשפחת הגאון ר' משה קרעמער, עליאש מווילנא, אשתו היתה בת הג' ר' צדוק הנ"ל ושמה מלכה מינדל, הוא היה אחד מראשי הפרנסים בווילנא וגם נשיא בא"י, ובזוג שני נשא את בת ר' צדוק לאשה, ונולד לו ממנה שלשה בנים ובת אחת: (א) הר"י מרדכי צבי הירש חתן דודו הג"מ יצחק אליהו לנדא, (ב) הר"י חיים עליאש חתן ר' מרדכי צבי אשכנזי דודו בדובנא ושם אשתו טובה'לע, (ג) הרה"ג ר' דוב בעריש אבד"ק קאוול'י חתן דודו הג"מ צבי הירש הכהן ראפורט, (ד) בתו מ' יוסא דבורה, היתה נשואה להרב ר' יעקב בה"ג ר' זוסיל ראפ"פ מאוסטראה ואח"כ במינסק, — ויאסף יעקב רגליו ויצא מחרן אף העולם ביום ג' ט' באב תקצ"ח לפ"ק בעיר ווילנא, ואשתו מ' מלכה מינדל מתה ט' ניסן תקצ"א (עיר ווילנא 152).

(ז) הרב הגדול מו"ה מרדכי זאב אשכנזי בהרב הגדול הנביר מו"ה ארי' ליבש אשכנזי בהגאון ר' משולם זלמן אשכנזי אבד"ק לובלין מנוע הח"צ, חתנו של הג' ר' אבלי ראש משפחת זוסמאן מאוסטראה, חותן של הגאון בעל דברי שלמה בנו של הגאון בעל "אור הנערב".

הרב ר' מרדכי ה' גם הוא חתן ר' צדוק מארשאלקאוויץ, והותן של הנביר ר' חיים עליאש מדיבנא, ומת בעירו, וכה יקונן עליו הנל"לעד:

הלילו הרואים בשועת נבאים, העירו זעקת שבר, על מחצבת קבר, לאיש נודע בשער, הולך ישר מנועו, בר אבהן במשפחה ובר אורין נכוחה בשמו לבד תדעוהו, מי ומי תבירוהו, הרבני המופלא מו"ה מרדכי זאב אשכנזי בהרב המפ' מ' ארי' ליב מאוסטראה נאסף אל עמיו ער"ה אי"ר בשנת ובא בשלום ינוח הולך נכוחה, תר"ד לפ"ק.

(ממכתב ידידי הרה"ח מ. מ. בובר מאוסטראה). אלה המה תולדות בני הגביר הנודע ר' צדוק מארשאלקאוויץ אשר שמו הטוב גדול בעירנו, וזכרו לא יאסף מזרעו, בשם משפחת ברי"ק, ואת יתר כל תולדותיו באריכות ובפרוטרוט כתבתי בספרי הגדול "קרית חכמים" לתפארת בני בנינו, כי הלא עשרת בנינו אבותם.

אלה דברי המעטים מנדל המאה. — אך סקירה שטחית על רבני וגדולי דובנא, כדי להראות לכל חובבי קדמוניות ישרון איך דברי בעל המאמר "לקורות היהודים בעיר דובנא ומצבם" בשלין ומבוטלין, לא שרירין ולא קימין, ונאמנים וצדקן יחדיו דברי חכמינו ז"ל במאמרים "כל הפוסל במימיו פוסל" — ובספרי הגדול "קרית חכמים" כתבתי באריכות וברחבה כל פרטי תולדות וקורות גאוני רבני עיר דובנא דייניה, חכמיה, פרנסיה, ומנהיגיה, אנשי שם מדור דור עד ימינו אלה, להיות לבניהם לעשרת לישים ולתפארת, עד עולם נצח למוכרת, מאת אחיהם בעל החוברת.

אחרון אחרון חביב, הנני נותן בזה לפני הקוראים היקרים, תודה, וברכה בלי די, לכבוד הרב החכם החריף שלשלת היחש בישראל מו"ה מיכאל הלוי איש הורוויץ נ"י בהרב הגאון המפורסם מו"ה חיים ארי' הלוי איש הורוויץ אבד"ק קראקא יצ"ו — שהשתדל עבורי להדפיס את ספרי זה בבית דפוס של ה' פישער בקראקא. יהי זכרו ברוך וזכות הצדיקים גאוני עיר דובנא תנן עליו ועל זרעו, ומשכרתו מקורא הדורות סלה.

המחבר.

